

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Konfirmation
og
begravelse

Betænkning afgivet af Kirkeministeriets
liturgiske kommission

BETÆNKNING NR. 1100

KØBENHAVN 1987

Kronologisk fortegnelse over betænkninger

1986

1057	Forslag til Alterbog	1068	Principbetænkning om tvang i psykiatrien
1058	Arbejde Undervisning Fritid Bind 1 – Indstilling og baggrund Bind 2 – Indstilling fra underudvalg Bind 3 – Bilag	1069	Udligning af AIDS-udgifter
1059	Statsfinansieret udligning	1070	De handicappede og arbejdsmarkedet
1060	Beskatning af udenlandsk indkomst m.v.	1071	Lovgivning om andelselskaber
1061	Betænkning om revision af musikloven	1072	Supplerende dagpenge
1062	Betænkning om en reform af den juridiske kandidatuddannelse	1073	Kortudvalget. Betænkning vedr. den statslige kort- og geodataproduktion
1063	Billedret, 6. delbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen	1074	Betænkning om ingeniør- og teknikeruddannelsens fremtid
1064	Ophavsret og edb, 7. delbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen	1075	Fra monopollov til konkurrencelov
1065	Homoseksuelle og arveafgift	1076	Arkitektuddannelsen i Danmark
1066	Bekæmpelse af økonomisk kriminalitet	1077	Administration af arbejdsskadeforsikringen
1067	Revision af kødlovgivningen	1078	Landbokommissionen. 2. delbetænkning. Landbrug og miljø
		1079	Indførelse af et nyt tilskudssystem for de private skoler
		1080	Praksissektorens organisation

1987

1081	Realrenterenteafgiftssatsen
1082	Afsluttende beretning om ændringer i våbenlovgivningen
1083	Betænkning om medlemskab af folkekirken under midlertidigt ophold i udlandet
1084	Ny folketingsvalglov. Delbetænkning
1085	Betænkning om uddannelseskrav til præstestillinger
1086	Betænkning om kuratorsalærer m.v.
1087	Samliv med og uden ægteskab inden for den sociale lovgivning
1088	Betænkning om klubvirksomhed
1089	Forskning og udvikling

Statens Informationstjeneste

Salgsafdelingen: Tlf. 01 92 92 28 (kl. 10-14)
Bredgade 20 . Postboks 1103 . 1009 Kbh. K

*Konfirmation
og
begravelse*

Konfirmation
og
begravelse

Betænkning afgivet af Kirkeministeriets
liturgiske kommission

BETÆNKNING NR. 1100

KØBENHAVN 1987

ISBN 87-503-6696-3

Ki 00-5-bet.

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Indhold

Forord	6
Konfirmationens historie og teologi (S. Lodberg Hvas)	7
Forslag til konfirmationsritual (Chr. Thodberg)	24
Forslag til ritual for konfirmation (S. Lodberg Hvas)	27
Overvejelser omkring konfirmationsritualet (I. Schrøder-Hansen)	31
Ritualforslag	35
Begravelsesritualets historie (P. G. Lindhardt)	38
Principiel indledning til begravelsesritualet (Th. V. Kragh)	45
Forslag til begravelsesritualer	49

Forord

Med den foreliggende betænkning om konfirmation og begravelse afslutter kirkeministeriets liturgiske kommission sit arbejde.

Hvad angår konfirmationsritualet fremlægger kommissionen som sådan ikke noget egentligt forslag, men tre udkast, der fremkommer som forfatterne egne forslag. Under forhandlingerne om konfirmationsritualet konsulterede man to præster, der uafhængigt af hinanden havde arbejdet med problemerne omkring dette ritual, nemlig domprovst Søren Lodberg Hvas, Haderslev, og sognepræst Ingrid Schrøder-Hansen, Jørlunde; disse to udkast har den fordel, at de med biskoppelig tilladelse har været i brug.

Det første ritualudkast (s. 24ff) blev i første omgang udarbejdet af kommissionens daværende sekretær, pastor Jette Holm; senere bearbejdede Christian Thodberg det flere gange, og det er ham, der har ansvaret for den foreliggende form. Ingrid Schrøder-Hansens forslag (s. 36ff) blev fremlagt ved mødet i januar 1985 og er siden kun undergået mindre sproglige ændringer. Søren Lodberg Hvas fremlagde sit forslag i en foreløbig form i juni 1985. Hvas har endvidere udarbejdet den historiske indledning, se s. 7ff (hentet fra *Konfirmation og konfirmationsforberedelse. En arbejdsrapport* (Aros 1982)).

Hvad angår begravelsesritualet har P. G. Lindhardt skrevet den historiske og Th. V. Kragh den principielle indledning. Som hidtil fastholder man, at kun jordpåkastelsen og dens ledsagende ord er det lovbefalede ritual. De rituelle vejledninger er udarbejdet af Th. V. Kragh og provst Morten Øllgaard; sidstnævnte har som i forbindelse med Betænkning nr. 1057 været inddraget som konsulent.

Januar 1987

Niels Hyldahl Joh. W. Jacobsen Per Jensen
(fmd.)

Th. V. Kragh Anna Sophie Seidelin P. G. Lindhardt

Aage Laursen

Christian Thodberg

Karen Siersbæk (sekr.)

Efterskrift

Når det ved flertalsafgørelse kan besluttes, at et mindretal ikke må komme til orde inden for en kompetent forsamling, er demokratiske spilleregler tilsidesat. Liturgi-kommissionens flertal har forhindret mig i at komme til orde med et for mig afgørende synspunkt inden for rammerne af sine betænkninger. Derfor må jeg anse mig for at være blevet udelukket af Kommissionen og kan følgelig ikke underskrive nærværende betænkning. Hvis noget sådant er tænkeligt, tilbagekalder jeg samtidig min underskrift under Kommissionens forslag til alterbog (betænkning 1057), da denne underskrift blev afgivet under forudsætninger, der ikke er blevet indfriet.

Konflikten i Liturgikommissionen hænger i meget høj grad sammen med Kirkeministeriets utilfredsstillende behandling af sagen om kirkebønnen. Jeg har derfor måttet insistere på at komme til orde i en ministeriel betænkning og har ikke villet løse konflikten ved at følge en opfordring fra kommissionens formand, støttet af et flertal, til at lade en redegørelse for mine synspunkter fremkomme i Præsteforeningens Blad og Menighedsrådenes Blad i forlængelse af formandens tidligere bragte fremstilling af forhandlingerne sammesteds.

Erik A. Nielsen

Konfirmationens historie og teologi

(S. Lodberg Hvas)

Den danske Folkekirke har ingen éntydig, normativ formåls- og indholdsangivelse for konfirmationsforberedelse og konfirmation. Der er i Kgl. Anordning – senest af 9/7 1968 – fastsat visse retningslinjer med angivelse af de forudsætninger, der skal være opfyldt, for at et barn kan konfirmeres.

Hvorledes disse retningslinjer udfoldes i praksis, er i vid udstrækning overladt til den enkelte præst. Han tilrettelægger forberedelsen, og han holder konfirmation. Visse hovedfaser i den historiske udvikling, som ligger forud for denne praksis, skal i denne artikel søges klarlagt i hovedtræk gennem en redegørelse for forskelligartede teologiske grundopfattelser af konfirmationen. Herigennem rejses tillige spørgsmålet om konfirmationsforberedelsens og konfirmationens teologiske og pædagogiske betydning i nutiden.

Oldkirken og middelalderen

Den ofte hørte påstand, at konfirmationen er et barn af pietismen, er ikke rigtig. Konfirmationen har en lang tradition i kirken. Fra begyndelsen var den nøje knyttet sammen med dåben. Senere blev den skilt ud fra dåben som en selvstændig handling, der i tidens løb fik status som sakramente.

Konfirmationens udvikling til et selvstændigt sakramente er begrundet i den oldkirkelige dåbspraksis. I kirkens første tid som missionerende kirke var det selvfølgelig, at dåben overvejende fandt sted som voksendåb. Forud for dåben gik katekumenatet, hvor dåbskandidaterne gennem undervisning og gudstjenestedeltagelse blev forberedt til at modtage dåben. Efter dåben, der foretoges af biskoppen, var de fuldgyltige medlemmer af den kristne menighed og fik i kraft af dåben adgang til nadveren.

Som tiden gik, og barnedåben blev den almindelige dåbsform, måtte katekumenatet

naturnødvendigt følge efter dåben. I denne efterfølgende dåbsundervisning lå én af mulighedsbetingelserne for, at konfirmationen kunne fremkomme, men ikke den væsentligste. Den var givet med selve dåbshandlingens karakter.

Handlingen bestod af to hovedled: Vanddåben, renselsesbadet, der meddelte syndernes forladelse. Derefter fulgte salvning med indviet olie og håndspåbyggelse. Håndspåbyggelsen forstod man som det synlige udtryk for Åndens meddelelse, og den blev tidlig sat i forbindelse med dåben. (Apostlenes Gerninger 8,14 ff.; 19,6; Hebræerbrevet 6,2). Ved salvningen heftedes korstegnet på den døbttes pande; salvningen udtrykker dåbens *besejling*. Seglet er tegnet på, at den døbte tilhører Kristus og står under hans herredømme.

Efterhånden løsgøres salvningen fra selve dåbshandlingen og får i højere grad en selvstændig betydning som den handling, der fuldkommengør og endeligt besejler dåbens gave. Herigennem flyttes den positive vægt over på salvningen – en udvikling, der forstærkes i den efterkonstantinske tid.

Med de stærkt voksende menigheder blev det almindeligt, at dåben kunne foretages af presbytere. Salvningen vedblev at være forbeholdt biskoppen. Dette er i sig selv et udtryk for, at salvningen blev tilkendt den afgørende betydning. Men de to led er endnu forstået som sammenhørende i én handling, hvorfor de følger i umiddelbar eller nær tilknytning til hinanden.

Ved *koncilet i Orange år 411* møder vi første gang betegnelsen »*confirmatio*« som udtryk for denne stadfæstelse og den dermed givne fuldkommengørelse – »*perfectio*« – af dåbsnåden.

Som »*perfectio*« udfylder salvningen dåbens tilgivelsesnåde gennem Helligåndens meddelelse af kraft. Salvningen er altså en handling, der betegner *vækst og styrkelse*.

Under indtryk af middelalderens ridderideal og korstogsstemning opfattedes firmelsen som de døbtes udrustning til aktiv tjeneste som Kristi stridsmænd i verden. Her indvies den døbte til at være troens aktive forkæmper og bekender.

Hos *Hugo af St. Viktor* (død 1141) finder vi en systematisk sammenfatning af forudgående overvejelser vedr. firmelsen. Der sker hos ham tillige det væsentligt nye, at han som den første anlægger principielle synspunkter på forholdet mellem dåb og firmelse og i denne sammenhæng argumenterer teologisk for firmelsens primat over dåben. Ligeledes sker der hos ham en tydelig adskillelse i tid mellem dåb og firmelse.

For at beskytte firmelsen mod profaning må den døbte faste, før han kan modtage firmelsen. Det forudsætter en vis alder; en bestemt alder er endnu ikke fastsat, men i løbet af 13. årh. udvikles en praksis, således at 7-12 års alderen bliver det almindelige. Derved er firmelsen endegyldigt adskilt fra dåben og har i praksis fået status som et selvstændigt sakramente. Fra midten af 12-hundredtallet var det almindeligt at regne med syv sakramenter. Firmelsen taltes som nr. to i rækken. Processen frem mod firmelsens selvstændiggørelse er ført til ende, om end den officielle stadfæstelse som sakramente første skete på *Concilium Florentinum 1439*.

Firmelsens selvstændiggørelse gør den til genstand for øget teologisk opmærksomhed. Højmiddelalderens to store teologer, fransiskaneren *Bonaventura* og dominikaneren *Thomas Aquin* beskæftigede sig indgående med firmelsen. For dem begge gælder, at der er en indre dynamisk sammenhæng mellem dåbens og firmelsens nåde. I begge tilfælde drejer det sig om tilgivelses-nåden; men den meddeles i firmelsen med større styrke og virkning. Alligevel fastholdes dåben som det vigtigste sakramente, da den er forudsætning for firmelsen.

Firmelsens afgørende betydning ligger i, at den danner indledningen til det selvstændige voksenliv i åndelig henseende. Den biologiske og den åndelige udvikling og vækst forløber parallelt. Det åndelige liv, som er født i dåben, må vokse, ligesom barnet vokser. For

at det kan ske, må der meddeles det svage, nyfødte åndelige liv styrkelse og næring gennem et nyt sakramente: firmelsen.

Kampmotivet, som vi mødte allerede i den tidlige middelalder, fremhæves påny. Hos *Bonaventura* forstås det med henblik på Kristi efterfølgelse; firmelsen skal meddele kraft og vilje til personlig hengivelse og formidle kaldet til at efterfølge den fattige Jesus.

Thomas understreger derimod kampmotivets udadvendte karakter i form af den ridderlige kamp. Firmelsen meddeler denne kampånd, idet den giver styrke til at gøre, hvad der kræves i kampen mod troens fjender. Heri også indbefattet modet til og glæden ved at bekende Kristus, ligesom det var kendetegnende for de første vidner. Korsets mærke, der ved salvingen heftes på panden i korstegnelsen, er at ligne med våbenskjoldet, der viser, under hvis herredømme, den kæmpende står. Det angiver tilhørsforholdet (I, s. 14-18).

Denne forståelse af firmelsen fik ikke lov til at stå uimodsagt. *Katharerne* forkastede simpelthen de kirkelige sakramenter. *Waldeserne* undsagde konfirmationen i den form, den havde fået og fremhævede i stedet – med henvisning til Apostlenes Gerninger – *håndspåleggelsen*. Den kom til at udgøre konfirmationshandlingen og danne afslutning på et undervisningsforløb. Som de første gav de herigennem firmelsen en *kateketisk* indholdsbestemmelse, men de bestred ikke dens karakter af sakramente.

De bøhmiske brødre – Erasmus af Rotterdam

Waldesernes forståelse af firmelsen blev videudviklet af De bøhmiske Brødre til en egentlig konfirmationshandling. Brødrene havde den opfattelse af dåben, at den alene virkede frelsen, såfremt dåben blev tilegnet i den personlige bekendelse; barnedåben er i sig selv uvirksom og kræver en personlig bekræftelse.

I *Bekendelsen af 1468* finder vi følgende bestemmelser: Ved skelsalder fremstilles barnet sammen med sine faddere for menighedslederen. Fadderne bevidner, at de til stadig-

hed har undervist barnet i dåbstroen. Barnet overhøres og spørges, om det med udholdenhed vil blive i sin dåbstro og den apostolske lære. Svares der bekræftende på spørgsmålet, stadfæstes dåbstroen under håndspålggelse og med forbøn for den døbte, at han må få kraft og udholdenhed. Denne handling, der tydes som en oldkirkelig skik, betegner den fuldgyldige optagelse i menigheden og er forudsætningen for at kunne deltage i nadveren.

De bøhmiske Brødres praksis kom til at øve afgørende indflydelse på *Erasmus* i hans reformbestræbelser. Også for *Erasmus* hænger dåb og personlig bekendelse nøje sammen. Alle døbte må derfor på et givet tidspunkt forny *dåbsløftet* (III, s. 59ff.).

Firmelsens indhold bliver således en personlig bekræftelse af dåbsløftet. *Erasmus* vil ikke bestride firmelsens karakter af sakramente, men der sker en forskydning af vægten fra den gamle objektive forståelse af firmelsen som en nådes-meddelelse over mod den subjektive tilegnelse og trostilkendegivelse.

På denne baggrund fremhæver *Erasmus* nødvendigheden af en grundig kateketisk undervisning. Vi møder hos ham den kateketiske konfirmation i renkultur. Katekesens nødvendighed er begrundet i dåben: – »idet I lærer dem«. Den kateketiske undervisning skal slutte med en kirkelig ceremoni, hvor de unge under højtidelige former aflægger bekendelse og løfte. I denne forbindelse tillægger *Erasmus* det psykologiske moment stor betydning. Den religiøse oplevelse hører med; både erkendelse, vilje og følelse skal engageres. *Erasmus* lagde endvidere ikke skjul på, at kirken ganske åbenlyst havde forsømt sin kateketiske forpligtelse i århundreder.

Blandt tidens reformkatolikker vakte *Erasmus's* tanker megen opmærksomhed, hvorimod de ikke fandt synderlig genklang i lutherske kredse. Med tiden fandt de alligevel vej til de nye lutherske kirker, nemlig via *Martin Bucer*, som var stærkt optaget af *Erasmus's* kateketiske synspunkter.

Med *Erasmus af Rotterdam* er vi fremme i reformationstidens stærke brydninger. Alligevel er det rimeligt at skitsere hans opfattelse i forbindelse med de synspunkter, der i

middelalderen blev gjort gældende omkring konfirmationen.

Trods brydninger og forskelle er der eet afgørende fællestræk: forholdet mellem dåb og firmelse er et gensidighedsforhold i den forstand, at dåben ikke kan stå alene. På den ene eller anden måde kræver den en fuldstændiggørelse.

Dåben betragtes ikke som et virksomt, fuldgyldigt og endegyldigt udtryk for Guds ubetingede nåde. Det er just på dette punkt *Luther* kommer i et afgørende modsætningsforhold til traditionel katolsk forståelse af firmelsen. Det er tillige omkring dette punkt, uklarheden opstår, hvis den teologi, der begrunder og indholdsbestemmer konfirmationen, afsvækker dåben.

Det gælder også i dag.

Reformationen

Konfirmationen var ikke et centralt anliggende for reformatorerne. Efter deres opfattelse manglede den begrundelse i skriften og måtte derfor henregnes under kirkelige ceremonier og skikke. Men da konfirmationen af den katolske kirke blev hævdet som et sakramente, måtte der komme et opgør.

I sine tidlige år havde *Luther* ingen indvendinger at gøre mod forståelsen af konfirmationen som et sakramente; det kommer f.eks. til udtryk i hebræerbrevs-kommentaren 1517. Den afgørende ændring sker, da han i 1519 for alvor begynder at arbejde med sakramenterne; boden, dåben og nadveren behandles i hver sin prædiken. *Luther* rejser her spørgsmålet om sakramenternes antal og når frem til den opfattelse, at der i egentlig forstand kun er to: *dåben og nadveren*.

I det skelsættende skrift fra 1520 »*De captivitate Babylonica*« kommer det endegyldige opgør med den katolske kirkes lære om sakramenterne.

Luther vender sig mod den hierakiske opbygning af sakramenterne, hvor nåden så at sige »stykket op« og åndsmeddelelsen graderes. Ord og sakrament er to former for Kristi nådesmeddelelse; begge har deres kraft fra Kristus selv. Sakramenterne kan derfor ikke indordnes i en skala, hvor det ene over-

går det andet – eller er underordnet i forhold til de andre. De meddeler alle evangeliet med dets nåde og gave, som er syndernes forladelse. Hermed følger Ånden og dens gerning. Noget ud over dette kan ingen få (III, s. 28ff.).

På baggrund af dette grundsyn udformes Luthers forståelse af, hvad et *sakramente* er. To betingelser må være opfyldt, for at der i bibelsk forstand kan tales om et sakramente: Der må foreligge et guddommeligt løfte og et dertil knyttet synligt, ydre tegn – »promissio et signum«. Det første angiver sakramentets indhold – det andet dets form.

Med denne forståelse måtte Luther afskrive i hvert fald de fire af den katolske kirkes syv sakramenter. Luther vakler imellem to eller tre sakramenter, om boden tillige skal regnes for et sakramente – men han slutter ved to: dåben og nadveren. Bodin inddrages under dåben, jvf. Luthers Lille Katekismus, 1529.

I flere sammenhænge kommer Luther ind på konfirmationen; i »De captivitate...« føres et omfattende opgør med det katolske konfirmationssakramente. Luther vender sig især mod, at man laver et sakramente af konfirmationen ved hjælp af håndspåleggelsen. Naturligvis vil han ikke bestride dennes bibelske hjemmel, men den har ikke og kan ikke få karakter af sakramente. Den er en tegnhandling, som applicerer velsignelse og bøn på den enkelte.

Den virkende årsag til *Luthers* meget skarpe ord mod den katolske konfirmation er at finde i hans dåbssyn. Det er hans opfattelse, at konfirmationen katolsk forstået afsvækker dåben, skader evangeliet og den rene lære. I den forbindelse kan Luther bruge stærke ord – når han vender sig mod konfirmationen, dette menneskepåfund af et sakramente!

I skriftet »*Vom ehelichen Leben*« 1522 møder vi de ofte citerede kraftudtryk om konfirmationen som et abespil, som løgn og blændværk, hvormed biskopperne bedrager folket. Som den katolske kirke praktiserer konfirmationen, er den ikke andet end narreværk og løgn.

Juledag 1522 prædiker Luther ved ottesangen over Titus 3,4-7 og belyser *forholdet*

mellem dåb og konfirmation. Det er ham magtpåliggende at gøre klart, hvad dåben giver; den skænker et menneske alt, hvad der er nødvendigt til frelse. Dåben slår til for hele livet; den trænger lige så lidt til nogen fornyelse som til nogen stadfæstelse. Under henvisning til Johs. 3 understreger Luther, at apostelen åbenbart intet kender til noget firmelsessakramente; han lærer udtrykkeligt, at Helligånden gives i dåben – ja, at vi i dåben bliver født ved Helligånden, som også Kristus lærer. Derfor behøves ingen konfirmation til at gøre dåben fuldstændig. Det er dåben i og med sig selv.

Det er væsentligt at understrege, at Luthers opgør med den katolske konfirmationsforståelse slet ikke er et formelt spørgsmål om skriftbegrundelse. Hans opgør udspringer af en totalforståelse af evangeliet om Guds retfærdiggørende nåde; heraf følger en kompromisløs forkastelse af den katolske sakramentforståelse i sin helhed – og derfor også af konfirmationen.

På baggrund af denne éntydigt negative holdning til den katolske konfirmation lå det nær at formode, at Luther i det hele taget ikke ville vide af nogen konfirmation. Det er imidlertid ikke tilfældet. Luther vil ikke afvise, at konfirmation med håndspåleggelse, forstået som en *kirkelig ceremoni*, kan være nyttig.

Gud har givet os ordet og bønnen; herigennem helliges ikke blot tingsverdenen, men også menneskene (jvfr. 1. Tim. 4,4-5). I denne sammenhæng kunne konfirmationen passende finde sin plads og være til velsignelse, siger han. Konfirmationen bliver da en *kirkelig skik* – d.v.s. en menneskelig ordning, som alene kan have sin begrundelse i, at den kan tjene til at styrke den rette forståelse og brug af evangelium og sakramente.

Luther kan også se noget positivt i selve *riten*, nemlig håndspåleggelsen – men som nævnt afviser han kategorisk enhver sakramental tolkning heraf. *Håndspåleggelsen* har en pædagogisk og sjælesørgerisk funktion, idet den konkretiserer den helliggørelse, som virkes gennem ordet og bønnen. Alene på denne baggrund kan Luther give sit minde til at der konfirmeres, men under den udtrykke-

lige forudsætning, at man er sig bevidst, at Guds ord intet siger derom. I sin kendte *Lætare-prædiken* fra 1523 siger han, at han ikke finder det forkert, »om hver præst eksaminerer børnene i troen for at se om den er god og alvorlig, lægger sin hånd på dem og konfirmerer dem«.

Især to forhold skal bemærkes i denne udtalelse: for det første er konfirmationen ingen biskoppelig handling – for det andet er konfirmationen knyttet sammen med en overhøring i troens indhold. Selve konfirmationshandlingen består derefter i håndspålæggelsen. I overensstemmelse hermed skriver Luther 1524 i et brev til vennen *Nikolaus Hausmann*, præst i Zwickau: »Konfirmationen er intet andet end håndspålæggelse og bøn«.

Forud herfor skulle gå en prøve i børnenes katekismuskundskaber; det var her, den afgørende vægt lå. Just i disse år var Luther præget af en stærkt voksende optagethed af børnenes og de unges kateketiske undervisning. Det blev mere og mere klart for ham, hvor ringe det faktisk stod til med kundskab om kristen tro blandt jævne folk. Da han skrev *Deutsche Messe* 1526, var dette problem det dominerende. Nu var evangeliet i flere år blevet forkyndt på modersmålet; alligevel var det selv de mest enkle spørgsmål, folk ikke kendte svar på. I denne situation vokser den erkendelse, at der kun er een vej frem: »en jævn, ligefrem, enfoldig, god katekismus«. En sådan kan medvirke til at skabe forudsætningen for, at forkyndelsen bliver forstået og modtaget (III, s. 37-74).

I oktober 1528 drog Luther ud på sin første visitatsrejse. De oplevelser og indtryk, han her fik, gav ham det afgørende skub. Nu kunne sagen ikke opsættes længere. Hvilken jammer! Folk kan hverken Fadervor, Troen eller De ti Bud. Nu måtte der skrives til værket. I vinterhalvåret 1528/29 skrev han de to katekismer, *Den store* og *Den lille Katekismus*.

Luthers lille Katekismus satte alle andre katekismer i skygge. Dens betydning for det brede folks oplæring i kristen tro kan ikke overvurderes. Den blev normgivende for den kateketiske undervisning i de lutherske kir-

ker. Når konfirmandundervisningens historie skal skrives, bliver det i helt overvejende grad historien om Luthers lille Katekismus, dens brug, udbredelse og indflydelse.

De reformatoriske kirkeordninger

Det blev *Luthers vægtlæggen på katekismen*, som blev hovedmomentet i den lutherske konfirmation i dens forskellige udformninger, som de fremtræder gennem de reformatoriske kirkeordninger fra sidste halvdel af 1500-tallet. Det er meget kompliceret at udrede det indbyrdes forhold mellem disse, påvise forskelle og ligheder. Hvad dette angår, henvises til *Bjarne Hareides* grundlæggende arbejde: »*Konfirmasjonen i reformasjonstiden*«.

Nogle hovedmotiver er imidlertid gennemgående:

- a. *Katekesemotivet*
- b. *Admissionsmotivet*
- c. *Ceremonimotivet* (IV, s. 20-53).

a. Katekesemotivet

Katekesemotivet er allerede understreget i forbindelse med Luthers syn på konfirmationen. Den stærke vægtlæggen på katekesen går igen i alle reformatoriske kirkeordninger.

Katekismen skulle læres; men der blev krævet mere end blot kundskab om katekismens indhold. Gennem arbejdet med katekismen skulle børnene og de unge nå frem til sand *erkendelse*. Begrebet »Erkenntnis« spiller en central rolle som angivelse af undervisningens målsætning. Målet er den personlige erkendelse, så de unge bliver »så vidt oplyste, at *de selv* erkender denne din nåde og godhed«.

Denne erkendelse vokser frem gennem et arbejde med stoffet; hvis den altså gør det. Thi den dybere erkendelse af kundskabsstoffet virkes af Helligånden. En opfattelse, der er i overensstemmelse med reformationstidens grundfæstede tillid til ordets virkekraft. Hovedvægten i den reformatoriske undervisning ligger derfor på troens indhold. Børnenes bekendelse skal ikke give sig udtryk gen-

nem personlige tilkendegivelser og forsikringer, men ganske enkelt derigennem, at de har tilegnet sig deres kristelige børnelærdom.

Der hersker en fælles overbevisning om, at katekismen vil være til stor hjælp og velsignelse; den peger nemlig ud over sig selv, hen til forkyndelsen. Den viser børnene og de unge vejen ind i menigheden, hjælper dem til bedre at tilegne sig evangeliet, således at væksten i erkendelse kan fortsætte.

Således måtte katekismen blive et virksomt middel til »at opbygge Kristi legeme«. Den værner mod falsk lære og kan være det jævne folks stadige vejleder til ret kristen lære og liv. På denne måde kom *kirketanken* til at spille en afgørende rolle i synet på katekismens funktion og betydning. Det var derfor naturligt, at konfirmationen også blev indordnet i denne sammenhæng.

b. Admissionsmotivet

Katekismusoverhøringen i forbindelse med konfirmationen tjente som adgangsvilkår – *admission* – til nadveren. Ifl. *Den augsburgske Bekendelse*, art. XXV var skriftemål med absolution den almindelige betingelse for adgang til nadveren. Men med den vægt, der i reformationstiden blev lagt på katekismen, blev også denne et admissionskrav. Kirketugten fik således overvejende karakter af læretugt. Den, som ikke kunne katekismens fem hovedstykker og/eller levede i åbenlys synd og ubodfærdighed, skulle ikke have adgang til nadveren.

Med konfirmationen vokser en admission uden skriftemål frem. Overhøringen ved konfirmationen har netop ikke karakter af skrifteprøve, men af kundskabsprøve. Men det understreges i kirkeordningerne, at den admission, der gives med konfirmationen, er med henblik på *den første altergang*. Tydeligt udtrykt i »Statuta synodica«, Pommern 1575, hvor det hedder: »De unge skal ikke have adgang til Herrens bord, før de er konfirmerede«.

Konfirmation blev nadveradmission. Så skulle den også benyttes, hvorfor den første altergang fulgte umiddelbart efter konfirmationen. En skik, som også her i landet har

været stærkt rodfæstet i den folkelige bevidsthed.

Som admission kom den lutherske konfirmation til at betegne vejen fra dåb til nadver. Konfirmationen kunne på ingen måde forstås som noget supplement til dåben – men den havde sin forudsætning i dåben; den skulle være en hjælp for børnene og de unge til at leve deres liv i dåbens nådestand. Hertil behøvede de gudstjenesten med fællesskabet om ordet og sakramenterne.

c. Ceremonimotivet

Som tidligere omtalt gav *Luther* intet egentligt forslag til udformning af en konfirmationsceremoni. Man kunne have ceremonier, eller man kunne lade være; overhøringen i troen var det væsentlige.

Ceremonierne, riterne, kunne tjene som gavnlige pædagogiske og sjælesørgeriske midler, men de kunne aldrig blive sagen selv. For så vidt de kunne tjene sagen, nemlig nådemidlernes rette brug, var de gavnlige.

Men misbrugene i den katolske tid skræmte. Man kan derfor i kirkeordningerne se, at der stedse tages kraftigt afstand fra »den papistiske lære« om konfirmationen. Som det kan hedde: »– vi vil lade disse abekatte med deres falske lære og unyttige salvning fare«. Lauenburg 1585 udtrykker sig endnu kraftigere; man vil beholde det gode i konfirmationen og »lade det påsmurte skidt fare og vise papisterne hjem igen«.

Sådanne skarpe afvisninger tjente til at modvirke enhver misfortolkning af de riter, som nødvendigvis måtte knytte sig til konfirmationen, også hvis den skulle indføres som en kirkelig ceremoni, en kirkeskik.

Salvningen blev éntydigt afvist. Hvad håndspåleggelsen angår, gjorde en vis usikkerhed sig gældende – trods Luthers udsagn herom. Nogle ville udelade den – andre ville give den et klart evangelisk indhold, så brugen af håndspåleggelse ved konfirmationen ikke på nogen måde kunne antaste læren om Åndens hele og fulde meddelelse gennem dåben.

Generelt omfatter konfirmationshandlingen følgende led: Som det væsentligste *den*

kateketiske prøve, der iflg. sit væsen i sig selv har karakter af bekendelse. Det kan om overhøringen af den enkelte konfirmand hedde, at menigheden skal »høre hans bekendelse«. Bekendelsen har sine konsekvenser, idet lære og liv efter luthersk opfattelse er uadskillelige.

Men det spørgsmål rejser sig, om bekendelsen indbefatter et *løfte*. Når bortses fra *Martin Bucers* konfirmationsordninger, taler alene Lauenburgordningen 1585 om løfte i form af »Taufgelübde«. I de øvrige lutherske kirkeordninger møder vi derimod udtryk som *tilsagn* (Zusage) og *lydighed* (Gehorsam). I »*Reformatio Wittenbergensis*« 1545, som er undertegnet af Luther, Bugenhagen, Cruciger, Maior og Melancton, gælder konfirmandens tilsagn, om han »vil blive ved denne ene guddommelige lære og kirke«. Der er ikke tale om et egentligt løfte, men i forbindelse med overhøringen et tilsagn om forbliven ved børnelærdommen, d.v.s. den tro, han er døbt til at leve og forblive i. Konfirmationshandlingen skal stadfæste den allerede givne sammenhæng, som konfirmanden ved dåben er sat ind i. Denne sammenhæng skal han styrkes og vokse i. Det er en livslang proces, til hvis fremme konfirmationen kan tjene, først og fremmest fordi den giver adgang til nadveren.

Forberedelse og overhøring rummer tre momenter, der er organisk forbundne: *kundskab*, *erkendelse* og *bekendelse*. De er i deres samhörighed udtryk for en dynamisk proces, hvis grundstruktur er dialogisk, idet den betegner såvel en stadfæstelse af læren som konfirmandens stadfæstelse i læren. Det objektive og det subjektive element er ikke skilt ad og kan derfor heller ikke spilles ud imod hinanden. Der er tale om en *helhedsforståelse*, hvor kundskab ikke er isoleret fra personen, og hvor persons erkendelse og bekendelse er bundet i kundskabsstilelsen.

Efter den kateketiske overhøring følger *håndspåbyggelse*, bøn og velsignelse. Som nævnt er det ikke håndspåbyggelsen i sig selv, der har betydning, men forbønnen og bønnerne, der bedes i tillid til Guds ord og løfte. Håndspåbyggelse forekommer derfor ikke uden bøn; den er bønnens ledsagende tegn,

der tydeliggør konfirmationshandlingen som en *personlig* velsignelseshandling, der tillige har karakter af en indvielse, idet den konfirmerede nu er indlemmet i det hele og fulde medlemskab af menigheden med adgang til alle dens nådemidler. Den bøn, der bedes under håndspåbyggelse, forstås altid som *menighedens bøn*. Præsten taler og handler sammen med menigheden. Konfirmationen er – luthersk forstået – hele menighedens forbøn for den opvoksende slægt.

Spørgsmålet om det handlende subjekt i konfirmationen kan derfor ikke besvares éntydigt. Det er Helligånden, det er menigheden, det er den enkelte konfirmand (IV, s. 52). Det er menigheden, som ved præsten underviser, eksaminerer, øver tugt og velsigner gennem bøn med håndspåbyggelse. Men det er alene Helligånden, som virker den indre velsignelse, idet den vækker troen, styrker den og grundfæster den. I bønnerne beder menigheden om, at det må ske for hver enkelt konfirmand.

Konfirmanden er for så vidt den passive: han *konfirmeres*. Men i denne handling er han aktivt inddraget som den, der tiltales. Hans svar er eller kan være bekendelsen. Ikke snævert forstået – men forstået som vedkendelse af personlig delagtighed i menighedens fællesskab om ordet og sakramenterne.

Martin Bucer

En særstilling blandt reformationstidens kirkeordninger og deres bestemmelser vedr. konfirmation indtager de ordninger, som skylder Strassburger-teologen *Martin Bucer* deres oprindelse: *Kasseler KO* og *Hessens KO*, *Ziegenhainer Zuchtordnung*, 1539.

Bucer er blevet kaldt »den evangeliske konfirmations fader« (III, s. 103ff.). For *Luther* var konfirmationsspørgsmålet i sig selv som bekendt ikke nogen hovedsag. Det blev det imidlertid for *Bucer*; han så i konfirmationen en mulighed for at få ordnede forhold i menigheden indadtil og i opgøret med sværmerne udadtil.

De teologiske påvirkninger, der ligger bag hans konfirmationsforståelse, er flere og til dels modstridende. *Erasmus'* vægtlæggen på

katekesen, begrundet i hans vægtlæggen på bekendelse og løfte, har tiltalt ham. Bucer så ligeledes et forbillede i *De bøhmiske Brødre* med deres strenge kirketugt.

Hertil kom kampen mod *gendøberne*, hvor Bucer som formidlingsteologen var indstillet på at gå meget langt, uden at han dog ville opgive barnedåben. I synet på *barnedåben* var han nok under påvirkning fra Luther, men som den kompromisets og formidlingens mand, han var, havde han ikke i samme grad forståelsen for barnedåbens alenegyldighed og evangeliske fuldstændighed.

Marts 1534 udgiver *Martin Bucer »Ad monasteriensens«*, hvori han gør op med gendøbernes lære og forsvarer barnedåben. Men det er just karakteristisk, at han går ind på gendøbernes tankegang: at de, som vil være kristne, må bekende Jesu navn, give deres løfte, forsage Djævelen og overgive sig til Kristus. Det kan netop komme til udtryk gennem konfirmationen. Derved kommer konfirmationen så at sige til at »legitimere« barnedåben: at den dog er forsvarlig, *fordi* der følger en konfirmation efter.

I de nævnte kirkeordninger fra 1539 finder vi de led, vi kender fra andre protestantiske kirkeordninger: katekese og overhøring, admission og nadver. Hertil kommer nu en *udvidet kirketugt*, en fremhævelse af løftet og en sakramental udformning af håndspåleggelsen.

Det drejer sig for Bucer ikke alene om nadvertugt i form af en læreprøve, som det for Luther var afgørende – men det er et altomfattende tilsyn med menighedsmedlemmernes hele liv, Bucer til instituere. Han ser konfirmationen som et vigtigt middel til opbygning af en sådan kirketugt.

Bucer vil understrege, at han bygger konfirmationen på dåben; dens primære mål er at føre den enkelte dybere ind i delagtigheden i menighedens liv. Skal dette mål nås, er konfirmandens aktive medvirken og tilslutning af afgørende betydning. Konfirmanden må gå ind under de krav, som kirketugten stiller om tro og gudsfrygt – konkret udformet som krav om at gå i kirke, tage imod tugt med ydmyghed og selv være med til at øve tugt. Det hele sammenfattes i et løfte, hvori kon-

firmanden erklærer sin vilje til at gøre og holde alt, hvad lydigheden over for Kristi kirke kræver.

Det er umiskendeligt, at *Bucers konfirmation* har fået et stærkt *subjektivt* præg, som adskiller den fra de konfirmationsformer, der i højere grad var præget af Luthers synspunkter. Men det blev Bucers opfattelse, der fik den stærkeste gennemslagskraft. Han var den første, der udformede en konfirmationsagende i de lutherske kirker. Det afgørende – set i historisk perspektiv – var imidlertid, at det blev Bucers konfirmationsforståelse, der kom til at danne forbillede for *pietismens* nyordning af konfirmationen.

Med udgangen af reformationstårhundredet rejser sig det spørgsmål: Hvilker konfirmationen på dåben i *den* forstand, at fordi dåben er urokkelig og endegyldig i sit nådestilsagn, udgør forberedelse og konfirmation en pædagogisk og sjælesørgerisk begrundet påmindelse om dåbens gave under bøn og velsignelse – *eller* er konfirmationen, måske skjult eller ubevidst, en indrømmelse til en udtalt eller udtalt usikkerhed og dårlig samvittighed overfor en ubetinget barnedåbspraksis?

Det spørgsmål har stadig aktualitet.

Danmark efter reformationen

Det blev *Johs. Bugenhagens* kateketiske linje, som slog igennem i Danmark med den første reformatoriske kirkeordning: *Den rette Ordinantz*, 1537. Den angiver ingen bestemmelser om konfirmation, men indskærper præsterne forpligtelsen til at sørge for børnenes og de unges kristelige oplæring, så de kan findes skikkede til at deltage i nadveren. I sin visitatsbog fra 1553 understreger *Peder Palladius* kraftigt dette aspekt og formaner børnene til flittigt at tilegne sig børnelærdommen. Siden skal de overhøres af præsten »och stadfestis til at gaa til sacramentit, huilket vi kalder den rette fermelse, confirmatz eller stadfestelse udi troen och udi børnelerdom« (IV, s. 55). Vi ser her klart et udtryk for den klassiske lutherske forståelse af konfirmationen som ensbetydende med »examen catecheticum«.

Denne opfattelse forblev ikke enerådende.

I ortodoksiens tid dukkede spørgsmålet om en egentlig konfirmationshandling for alvor op. Især Sjællands biskop *H. P. Resen* ivrede for sagen. I sin bog »*De visitatione catechetica*« 1627 fremhævede han katekismens nødvendighed og peger på, at de unge, som virkeligt havde tilegnet sig børnelærdommen, burde konfirmeres med håndspåleggelse.

Resens synspunkter resulterede i Christian IV's forordning af 27. marts 1629. Det er admissionsmotivet, der atter understreges. Det hedder videre, at når de unge har vist tilstrækkelig indsigt i børnelærdommen, skal de »ved Præsten, Provisten eller Superintendenten (!) annammis, confirmeris oc stadfestis« (IV, s. 56). På trods af disse bestræbelser forordnedes dog ingen konfirmation, ligesom der ikke blev udformet nogen ritus for en sådan handling.

Pietismens konfirmationsordning

Konfirmationsspørgsmålet blev i ortodoksiens tid rejst og begrundet med en sådan energi, at det så at sige lå klart som et indlysende middel i *pietismens* bestræbelser for at kalde til *personlig trosafgørelse* og *omvendelse*. Konfirmationen er ikke et barn af pietismen – men pietismens forståelse og anvendelse af konfirmationen har haft en sådan gennemslagskraft i den folkelige bevidsthed, at den nok uden sammenligning må betegnes som den mest udbredte opfattelse af konfirmationen.

Ph. J. Spener, pietismens lærefader, har udførligt ytret sig om konfirmationen. I sin begrundelse for konfirmationen knytter han til hos *Martin Chemnitz* og *Martin Bucer*. Han skelner mellem katekismusoverhøringen og en egentlig konfirmationshandling. Han adskiller sig altså her fra den klassiske lutherske opfattelse.

Naturligvis tager *Spener* afstand fra den katolske forståelse af konfirmationen som et sakramente. Han understreger endvidere, at konfirmationen ikke skal pånødes nogen; den er en opbyggelig og nyttig ceremoni, som skal bruges i kirkelig frihed. Som afgørende begrundelse for konfirmationen anføres, at ved dåben måtte en anden svare for

barnet; det får nu gennem konfirmationen en mulighed for selv at gentage dåbsløftet.

Den dag i dag er det sikkert det hyppigst forekommende svar blandt konfirmander, når de ved forberedelsestidens begyndelse bliver spurgt om deres opfattelse af konfirmationens mening.

Spener fremhæver videre, at ved konfirmationen får konfirmanden lejlighed til at aflægge en personlig bekendelse og indtrængende blive mindet om troskab over for dåbens pagt med en offentlig tilkendegivelse af sin vilje til at holde pagten. Endelig er konfirmationen for menigheden en god lejlighed til at gå i forbøn for børnene, som nu gennem konfirmationen får adgang til nadveren og derigennem bliver myndige medlemmer af menigheden.

Med den stærke fremhævelse af *den personlige bekendelse* og understregningen af *løftet* kommer den enkelte konfirmand til at stå i centrum. Omend han i den teologiske teori ikke er konfirmationens subjekt, bliver han det i praksis.

Denne understregning af det personlige element er i god overensstemmelse med det inderste i pietismen. Dette fik ikke blot teologiske, men i høj grad tillige pædagogiske konsekvenser, karakteristisk formuleret af *Spener*, når han betegner sit kateketiske sigte som værende »at bringe hovedet ind i hjertet« (I, s. 44). Utvivlsomt en reaktion på ortodoksiens golde kundskabsterperi og bogstavtro. I det hele taget rummede pietismen en pædagogisk kraft og inspiration, som kom ikke blot den kirkelige undervisning til gode, men i lige høj grad virkede fremmende ind på det almene skolevæsen.

Forordningen af 13. januar 1736

»At bringe hovedet ind i hjertet«.

Et anliggende, som i sig selv er legitimt og uadskilleligt forbundet med al kristendomsbelæring, om den skal have livet i sig, kan rendyrkes i en sådan grad, at just livet bliver kvalt. *Christian VI's konfirmationsforordning af 13. januar 1736* kan ses som et vidnesbyrd herom.

I *pietismens* første tid understregedes side-

løbende med den personlige afgørelse den personlige frihed. De må nødvendigvis høre sammen, hvis ikke begge skal fordærves. Denne sammenhæng er ikke til stede i 1736-forordningen. Konfirmationen – »dette christelige, gamle, opbyggelige og priselige Værk« – indføres nu, ikke som en frivillig kirkeskik, men som en tvang, alle er underlagt – »en almindelig Regel og skyldig Pligt, som alle Børnene udi Menigheden, ingen undtagen, hvad Stand og Kondition de end maatte være«.

Konfirmationen forstås i forordningen både som dåbsbekræftelse og admission. Forberedelsens betydning understreges kraftigt, ligesom dens sigte: at vække børnene til sand anger og omvendelse. Læreren, som præsten benævnes, skal så vidt muligt sikre sig, at det sker; derfor bør han udspørge de unge, »om de ikke har erfaret og mærket noget af den eller den Sandheds Kraft paa deres Sjæle; og ligesom han dem allesammen underviser, saa bør han nu og da tage et og andet Barn for sig især, og spørge det om sin Sjæls Tilstand, hvad de mærker hos sig af Omvendelse og Tro...« Men læreren må i enhver henseende »beflitte sig paa største Tydelighed og Venlighed«. Hvis han må konstatere, at barnet ikke er vel oplært og ikke i tilstrækkelig grad er blevet fortroligt med børnelærdommen, da må barnet vente med at blive konfirmeret. Ret skikket er barnet dog først, når de *personlige* forudsætninger er til stede: »... at de nu selv skal igjentage og stadfæste den Pagt, som Fadderne ved deres Daab have gjort for dem, og at de nu i disse Dage vel maae prøve sig for Herren, hvorledes de have holdt deres Daabs Pagt, og om de befinde sig i den Stand, som Gud ved Daaben haver sat dem udi, saasom de ellers ikke vare værd at komme frem for Herren og for nogen christen Menigheds Ansigt«. Efter tilspørgsel på forsagelse, trosbekendelse og løfte »saa maa han saadant med et tydeligt Ja stadfæste og bekræfte, og give hannem sin Haand derpaa«.

Løftet betegnes i forordningen som »en formelle Ed for Herren«. Med dette udtryk fokuseres så kraftigt på den enkeltes personli-

ge afgørelse og vilje, at alt andet kommer til at stå i skygge. Konfirmationen bliver éntydigt forstået under løftets fortegn.

Først når konfirmanden har gentaget fadernes dåbsløfte gennem det personlige ja til forsagelsen og troen og svoret på dette ja i løftet med håndslag, følger bøn med håndspåbyggelse. Smukt og stilfærdigt hedder det, at det er Gud, der er handlende kraft i såvel dåb som konfirmation: »Den treenige Gud, som fordem haver antaget dig til sit Barn udi den hellige Daab, og gjort dig til en Arving til det evige Liv, Han ville opholde dig udi saadan din Daabs Naade indtil din salige Ende; Han give dig Bestandighed i din Tro, din Sjæl til Salighed«.

Men den *praksis*, forordningen af 1736 foreskriver vedrørende forberedelse og konfirmation, umuliggør, at bønnens og velsignelsens ord kan høres og forstås på deres pålydende. I kraft af det forudgående løfte og forståelsen af det, er bønnen dementeret, før den er bedt.

1736-forordningen blev vel mødt med modstand blandt luthersk ortodokse præster og antipietister. Men det blev spredt fægtning. Forordningen havde den enevældige konges magtbud bag sig og skulle altså praktiseres. Og det blev den. Det er ikke med urette, *Michael Neüendam* skriver: »Konfirmationsforordningen af 1736 satte et skel mellem før og nu og med så lange konsekvenser i folkelivets bredde og menneskelivets dybde, at de ikke lader sig gøre op« (VI, s. 53). I hvert fald har følgevirkningerne været så kraftige, at de tydeligt mærkes ind i nutiden. Derfor må pietismens konfirmationsforståelse indgå som et væsentligt moment i overvejelserne over konfirmationens indhold og betydning – og i bestræbelserne på at klargøre den rette sammenhæng mellem dåb og konfirmation.

Den *rette* sammenhæng mellem dåb og konfirmation! Det er just selve sagen. Det var en klargørelse af denne, der begrundede Luthers opgør med den katolske kirkes konfirmationsforståelse og praksis: den stillede dåben i skygge.

Den samme anklage blev i eftertiden rettet mod 1736-forordningen, omend ud fra andre forudsætninger. Når denne forordning, *mod* sin erklærede hensigt, måtte komme til at afsvække dåben, skyldes det, at den lægger vægten det forkerte sted, så det, der skulle være følge, bliver forudsætning og betingelse.

Grundtvigs konfirmationsforståelse

Grundtvigs teologiske udvikling og den deraf følgende ændring i hans forståelse af konfirmationen rummer i dansk sammenhæng den afgørende indsigelse mod pietismens konfirmationsforståelse, som den kommer til udtryk i 1736-ordningen.

Indtil årene 1823/24 var Grundtvig i overensstemmelse med intentionerne fra 1736. I sine første præsteår i Udby-Ørslev og i Præstø varetog han konfirmationsforberedelsen med stor nidkærhed, ligesom hans konfirmationstaler vidner om, hvilken afgørende vægt han lagde på løftet. Dets evigheds karakter og alvor blev indtrængende foreholdt konfirmanderne, undertiden på en sådan måde at konfirmationsgudstjenesten kunne være præget af stor bevægelse og højlydt hulken (VI, s. 64).

Med Grundtvigs kirkelige anskuelse – »den mageløse opdagelse« – sker det afgørende brud også i hans konfirmationsforståelse. Vægten flyttes fra den enkeltes personlige stillingtagen til *menighedens fællesskab* om ordet og sakramenterne. Det indebærer også en ny forståelse af dåben som *pagt*. Det er Gud, der i dåben stifter sin pagt med et menneske og derigennem indlemmer det i menighedens fællesskab. Dåbens karakter af pagtslutning kommer til udtryk gennem tilspørgslen på forsagelsen og trosbekendelsen. Begge får derfor hos Grundtvig helt afgørende betydning (IX). Dette gælder også ved konfirmationen. Der er ikke antydning af, at Grundtvig ved konfirmation vil afskaffe tilspørgsel. Derimod gælder det om *ret* at forstå tilspørgslen karakter.

Denne kan belyses gennem konfirmations-salmen, DDS nr. 407:

Han, som på jorden bejler
til troskab uden svig,
når vi kun vil, besegler
sin pagt om Himmerig;
han døber med den Helligånd
på ord, som aldrig fejler,
han rækker os sin hånd.

Han rækker os sin hånd: det er tilspørgslen. Det ja, der spørges efter, er et ja, der bejles til. Hjertets frie og glade ja – aldrig løftet måske påtvungne, byrdefulde ja. Når en bejler får *ja*, er det ikke et løfte, han afkræver – hverken under trusler eller ved at stille belønning i udsigt. Det ja, han får, kaldes frem i kraft af, at han er den, han er. Derfor er det ja, han modtager, hjertets ja, befrielsens ja, kærlighedens og hengivenhedens ja.

Måske nutidens konfirmander ikke har synderlig sans for, hvad det vil sige at bejle – men det er i hvert fald det billede fra menneskelivet, Grundtvig bruger, når han vil udtrykke, at Gud med dåbens gave og tilsagn spørger efter menneskets hjerte og ja.

Herved flyttes tyngdepunktet fra det borende, sjæleransagende spørgsmål til en frimodig forkyndelse af Kristi gerning – af dåben som et vidnesbryd om, at »... Gud friede os ud fra Mørkets Magt og oversatte os i sin elskede Søns Rige« (VI, s. 65).

Det er Gud, der i dåben stifter sin pagt med mennesket. Bekræftelsen og stadfæstelsen af denne pagt er ligeledes Guds værk, som sker ved Ånden.

Konfirmationen er en kirkeskik, som har sin betydning, for så vidt den tjener til at tydeliggøre denne sammenhæng. Vi kan hverken bekræfte eller stadfæste dåben – men vi kan *vedkende* os den pagt, som Gud i dåben oprettede med os. Det sker i forsagelsen og trosbekendelsen. På denne måde bliver menneskets ja et *genlydssvar* på Guds magtfulde, ubetingede ja.

Klart kommer det til udtryk i salmen nr. 441 i salmebogen. Utvetydigt vidner den

om, at forsagelsen og trosbekendelsen er taknemmelighedens og troens gensvar:

Løgnens fader vi forsage,
falsk er al hans lyst og pragt;
sandheds fader at behage
vi forny vor dåbes pagt;
alt han kan, og alt han ved,
gør dog alt i kærlighed,
i sit billed han os skabte,
igenløste det fortabte.

Udtrykket: »– vi forny vor dåbes pagt« må ikke isoleres fra sammenhængen. At forny dåbspagten er i forsagelsen og bekendelsen påny at vedkende sig dåbens pagt.

I vers 2 og vers 4 udfoldes, hvad Gud har givet:

Gud os gav sin Søn til broder,
Jesus Kristus, Gud og mand ...

Gud os gav sin Ånd til trøster,
i vor Herres Jesu navn ...

I denne gave har Gud både oprettet pagten, givet den indhold og lagt den bærende grund under menneskets tro:

*Det er pagten, som oprettes
ved det store sjælebad,
det er nåden overvættes
i den store konges stad:
livets pant og troens grund
i vort hjerte og vor mund,
demantskjold mod luepile,
moderskød til barnehvile.*

Vers 5 tydeliggør med stor poetisk kraft denne forkyndelse, hvorefter den sammenfattes i den afsluttende bøn, vers 6:

Fader vor i høje sale,
kom din pagt med os i hu!
Sandheds Ånd i dybe dale,
o, bekræft, besegl den nu!
Herliggør med glans på jord
Frelseren i troens ord!
Gør det klart, at alle dage
Gud er mægtig i de svage!

Forstået i salmens helhed rummer dette vers den klareste evangeliske indholdsbestemmelse, der på dansk er givet af konfirmationen.

Vi skal bemærke, at Grundtvig bruger udtrykket *besegle* som synonym for bekræftelse. Med denne sprogbrug griber Grundtvig tilbage til oldkirken. Beseglingen fulgte jo her i umiddelbar tilknytning til dåben. Ikke som en tilføjelse af noget nyt, men som den afsluttende, sammenfattende besegling af dåbens gave og forjættelse. Ved at tale om besegling går Grundtvig bag om den pietistiske tradition og knytter, som også reformatorerne ville det, til i den oldkirkelige tradition.

Det skarpeste opgør med den konfirmationsforståelse og praksis, som hidrører fra 1736-anordningen, kommer i »Frisprog mod H. H. Hr. Biskop Mynsters Forslag til en ny Forordnet Alterbog« 1839 (IX). Det er et flammende skrift, voldsomt og uforfærdet i sin polemik. To forhold er i særlig grad målet for Grundtvigs angreb: den statskirkelige tvang og Mynsters forslag om ændring af dåbsritualet – en ændring, som efter Grundtvigs opfattelse ville fjerne dåbens karakter af pagt.

Hvad konfirmationen angår, opstår tvang derved, at kristeligt og borgerligt sammenblandes. Konfirmationen var som bekendt pligt og tillige adgangsgivende til borgerlige rettigheder. Derved blev forsagelsen og bekendelsen underlagt en aldeles ukristelig tvang, som måtte være i inderlig modstrid med deres væsen. Herved bliver »Samvittighedstvungen hos os større end hos Papisterne«, hedder det. Som konfirmationen blev praktiseret, var resultatet at »de Unge i Hobetal nødtes til høitidelig at indtræde i Skiels-Alderen med en vitterlig Løgn«.

Det er ikke den personlige tilspørgsel i sig selv ved konfirmationen, Grundtvig angriber. Tværtimod vidner både salmer og taler – også efter 1824 og 1832 – om, at han betragtede den som selvfølgelig. Men den kan og den må aldrig underlægges nogen form for ydre tvang; det skete med sammenblandingen af kristeligt og borgerligt.

Den afgørende forskel mellem Grundtvigs og pietismens forståelse af forholdet mellem dåb og konfirmation ligger i en forskelligartet

opfattelse af dåben som pagt. 1736-forordningen har sit centrum i menneskets forpligtelse og holdning. Grundtvig samler sig om pagtens gave og forjættelse. Der er ikke tale om et enten/eller, men i begge sammenhænge om et både/og. Det afgørende spørgsmål bliver da, hvor vægten ligger. Med andre ord: I klargørelsen af, hvad der er forudsætning og hvad der er følge.

Otto Møllers opfattelse af konfirmationen

Sognepræsten i Gylling, *Otto Møller*, knytter til ved Grundtvigs opgør og peger på, at det er talen om *dåbsløftet*, der umuliggør en ret evangelisk forståelse af såvel dåb som konfirmation. I det lille skrift »*Konfirmation*« 1880 hudfletter Otto Møller den udvendighed og hule rørelse, der efter hans opfattelse præger den pietistiske konfirmation. Med ondskabsfuld veloplagthed skildrer han løftets store alvor og de ja-sigendes rørelse og de forhenværende ja-sigeres anger, som ikke varer ud over det højtidelige øjeblik, hvor de bliver mindet om deres troløshed. Alt i alt turde det være lige så uforpligtende som hult.

Selve begrebet »dåbsløfte« er en fuldstændig miskendelse af dåben som pagt; dåben er »først og sidst Guds Pagt med os og mindst en Pligt, der kræves af os«. Derfor må den pietistiske konfirmation forkastes, og i stedet vil Otto Møller pege på konfirmationen som »en Salvelse, et Segl, en *Stadfastelse af Daabens Naade*«. Således blev konfirmationen oprindeligt forstået og udgjorde som sådan *bindeleddet* mellem dåben og nadveren, »Gjenfødelsens og Fornyelsens Naademidler; det, der afslutter Daaben, indleder Nadveren«.

Det er denne *sammenhæng*, Otto Møller ønsker en fornyet forståelse af »- at denne Handling tjener til at paapege Sammenhængen mellem Daab og Nadver, Begyndelsen og Fortsættelsen«. Det er ikke det kateketiske admissionsmotiv, Otto Møller har i tankerne. Han vil understrege konfirmationens *for-kyndelses*motiv, »- at det er Gud, der bekræfter, hvad der trænger til Bekræftelse«.

Denne bekræftelse modtages i det samme

ja, som lød ved dåben, »saa at der i sig selv intet kan være til Hinder for, at Daabspagten fornyes; det kan tværtimod siges at være i sin gode Orden, kun dette ikke tage Overmagten, saa det hele kommer til at blive vor Bekræftelse af Daabsnaaden«.

Det kan imidlertid undre, at Otto Møller, der i sin polemik visseleget ikke gik på listesko, er så valen og uafklaret i sin stillingtagen til det afsluttende løftespørgsmål »om han vil blive udi saadan sin Daabs Pagt indtil sin sidste salige Ende«. Vel finder han, at det var »heldigst« om dette spørgsmål helt faldt væk. På den anden side mener han, at spørgsmålet har så megen hævd i den folkelige bevidsthed, at en udeladelse af spørgsmålet kunne tolkes som et udtryk for, at det altså ikke gælder om at blive i pagten.

Skulle en sådan betænkelighed være begrundet, kunne man overveje, hvilke følger afskaffelse af personlig tilspørgsel i det hele taget ved konfirmationen har haft for den folkelige opfattelse af konfirmationens betydning og væsentlighed. Man kunne endvidere tænke den dristige tanke, at en klar adskillelse mellem tilspørgsel på forsagelse og trosbekendelse og løfteafgivelsen havde fundet sted i opgøret med 1736-forordningen. Måske der så havde været dannet baggrund for en mere nuanceret stillingtagen til konfirmationshandlingens problematik, da denne – imod Otto Møllers formening – blev taget op til revision et par årtier senere.

Vilh. Becks opfattelse af konfirmationen

Det er naturligt at spørge, hvorledes man fra den anden lejr i dansk kirkeliv – *Indre Mission* – så på konfirmationen.

Vilh. Beck skrev kort før sin død bogen »*Min Konfirmandforberedelse*. Frugten af 45 Aars Arbejde med mine Konfirmander.« Forordet er dateret 8. august 1901 og bærer tydeligt præg af Becks bevidsthed om, at dette arbejde bliver hans sidste. Bogen får således karakter af en »statusopgørelse«. Den former sig som en bredt anlagt gennemgang af trosbekendelse- af saliggørelsens orden og af nådemil. Fremstillingen er i højere

grad en tros lære for voksne end en undervisningsbog for konfirmander. Det er just karakteristisk, at selve konfirmationen behandles meget summarisk – men de synspunkter, der gøres gældende, er bemærkelsesværdige.

Otto Møllers bog og hans heftige angreb på den pietistiske konfirmation nævnes ikke. Men *Vilb. Becks* fremstilling bærer tydeligt præg af at være vendt mod Otto Møllers kritik. Den affejes som udtryk for en total misforståelse. Ved konfirmationen er der aldeles ikke tale om, at det er konfirmanden, der skal bekræfte, hævder Beck. Det er Jesus selv, der bekræfter – og det er dåbens nådetilsagn, der bekræftes.

Denne bekræftelse sker – *ikke* i konfirmationshandlingen – men i *nadveren*. »Derfor skal det staa klart for os, at den hellige Nadvere er vor Konfirmation.« Selve konfirmationshandlingen skal formidle den personlige bekendelse af »Troen og den med Troen uadskillelige Forsagelse«. Men troens bekendelse må ikke mistolkes som et løfte. Ingen kan dog love at blive et troende menneske, hedder det.

Dåben må lige så lidt forstås som et løfte; og det betegnes direkte som en vildfarelse, at den unge ved konfirmationen »skal konfirmere eller bekræfte et stort 'løfte'«.

Det ejendommelige er nu, at Beck slet ikke nævner eller tager stilling til løftet, der ligger i det tredje spørgsmål; han nævner alene forsagelsen og troen. Troen defineres ikke ved sit indhold, men som »et Sind, at man tror sin Frelser og derfor hænger ved ham som sin bedste Ven med hele sin Sjæl.« Det samlede formål er *det personlige gennembrud* til tro: »Altsaa Troen – at lokke Troen frem – det er Konfirmationsforberedelsens stadige Arbejde.« I overensstemmelse hermed skal undervisningen være præget af præstens personlige trosvidnesbyrd og den levende samtale med konfirmanderne; lektielæsning og udenadslæren forkastes – »den aandsødelæggende Ramsen«.

I efterskriften med dens manende overskrift: »Farvel!« hedder det: »I ere i Eders Daab udvalgte af vor Frelser selv til at være Guds Børn. Om I ere og ville være det, er jo det store Spørgsmaal, som vil blive forelagt

Eder, før Herren selv vil konfirmere Eder i den hellige Nadvere.«

Det kan således synes at være spilfægteri, når Beck ikke vil vide af talen om løftet; han har nemlig noget at sætte i stedet: »– det store Spørgsmaal«.

I 1899 udkom *Axel Bülow*: »Op til Herrens Bord« (4. opl. 1902), udgivet af Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark. Her forstås konfirmationen ganske tydeligt som *de unges egen bekræftelse* af deres dåbspagt. På samme linje ligger *F. Friis Berg*: »Vor Konfirmandforberedelse før og nu« (1936). Her forudsættes konfirmation med tilspørgsel, indbefattende løfte og håndslag, som en selvfølge; anordningen af 1909 nævnes – men der redegøres overhovedet ikke for dens indhold, endsiige dens intention.

Konfirmationsanordningen af 1. februar 1909

Med *anordningen af 1909* skete vidtgående ændring i såvel opfattelse som praksis vedrørende konfirmationen. Forudsætningerne for denne ændring er sammensatte: kirkelige, sociale, politiske, kulturelle.

Det var især *situationen i København* med de eksplosivt voksende sogne med i hundredevis af konfirmander, der var udslaggivende. Den enkelte præst var uden nogen mulighed for at etablere personlig kontakt til børnene, endsiige deres hjem. Hertil kom mistænksomhed eller direkte fjendskab overfor kirken blandt den fattige arbejderbefolkning, som med rette kunne betragte kirken som »systemets« støtte. Hvad borgerskabet angik, havde kulturradikalismen med Georg Brandes' indflydelse bevirket et opbrud i traditionel tankegang og holdning.

Det ejendommelige er nu, at dette på ingen måde fik nogen betydning for folks formelle tilhørsforhold til folkekirken – men konfirmationen, praktiseret efter 1736-forordningen, måtte på denne baggrund få karakter af skinvæsen. Ofte udviklede konfirmationsgudstjenesterne sig til rene paradeforestillinger. På tværs af kirkelige partilinjer kunne man derfor mødes i en fælles erkendelse af, at

den traditionelle konfirmationspraksis var uholdbar.

En af de ledende personer i *Det kirkelige Udvalgs* arbejde med konfirmationsspørgsmålet var Københavns stiftsprovst, *Henry Ussing*. Han understregede især vigtigheden af at bevare konfirmationsforberedelsen. Ussing fremsatte et forslag til løsning af ritualspørgsmålet, som kunne imødekomme situationen i storbyen såvel som på landet, hvor der var et udbredt ønske om at bevare konfirmationen i dens gamle skikkelse.

Ved afstemningen i Det kirkelige Udvalg den 21. marts 1907 fik Ussings forslag om *en valgfri konfirmationsordning* et stort flertal. Der blev således tre mulige konfirmationsordninger.

1) En bibeholdelse af 1736-forordningen, blot med enkelte ændringer, så løftespørgsmålet afsvækkes, så det i højere grad får karakter af en hensigtserklæring. Man må nok sige, at der her mere er tale om en ændring af sproglig karakter, der næppe fik indflydelse på den almindelige, folkelige forståelse af løftet.

2) Det sidste spørgsmål udelades, hvis præsten ønsker det, så alene tilspørgsel på forsagelse og trobekendelse finder sted.

3) Enhver personlig tilspørgsel falder væk. Med betænkningens ord: »Det normale vil sikkert være, at de barnedøbte søges bekræftede i dåbens nåde gennem et kirkeligt katekumenat, som afsluttes ved en gudstjenestelig handling, bestående af Guds ords vidnesbyrd, katekisation, fælles bekendelse og velsignelse af de unge enkeltvis under menighedens forbøn« (VI, s. 84-85).

Vi er ganske vist vant til at regne kun med to hovedformer for konfirmation; men i forhold til 1736-anordningen resulterede anordningen af 1909 faktisk i *tre forskellige ritualer*. Det var nemlig ikke muligt ifølge 1736-anordningen at udelade det sidste spørgsmål, løftet. At der er en *principiel forskel* af vidtrækkende karakter mellem 1 og 2, kunne man næppe vente forståelse for, som situationen så ud i 1909 – men under nutidens vilkår var det måske betimeligt at overveje, om en evt. revision af Kgl. Anordning ikke burde markere denne tydeliggørelse og angi-

ve udtrykkeligt *tre* forskellige konfirmationsritualer.

På nutidens vikår

Michael Neuiendam betegner *anordningen af 1909* som en lykkelig løsning, idet den bevirkede en afspænding og gav plads for en folkekirkelig bredde, som den gamle ordning ikke rummede. Han påpeger endvidere med rette, at den nye ordning slet ikke er ny, men er udtryk for en genoptagelse af den klassiske lutherdoms opfattelse af konfirmationens indhold som undervisning i børnelærdommen, afsluttende med en gudstjenestelig velsignelsehandling. Med anordningen af 1909 greb man således tilbage til en forståelse, der lå før pietismen.

En lignende opfattelse kan man også finde udtryk for i et lille skrift af *Johs. Gøtzsche*: »Om Konfirmationen«, udsendt i 200-året for konfirmationens indførelse i Danmark.

Gøtzsche er kritisk overfor den traditionelle pietistiske opfattelse af konfirmationen og vil understrege dens karakter af *velsignelsehandling*. Han er derfor meget positiv i sin bedømmelse af 1909-anordningen og hævder den anskuelse, at »Højtideligheden i Kirken ved Konfirmationshandlingen har sit Knudepunkt, ikke i hvad de unge kan præstere, men i den Velsignelse, der udtales over dem ved Præstens Haandspaalæggeelse.« *Johs. Gøtzsche* havde rod i Indre Mission.

Indtil de seneste år har debatten om konfirmationsforberedelse og konfirmation – når bortses fra metodiske og praktiske spørgsmål – drejet sig om en stillingtagen i lyset af brydningerne mellem pietismens konfirmationsforståelse og anordningen af 1909. At der ikke nødvendigvis behøver at være et uoverstigeligt svælg mellem de to anordninger, kommer bl.a. til udtryk deri, at den ved sin udformning fik tilslutning også i kredse med baggrund i en pietistisk præget kristendomsforståelse.

Der er i nutiden klare tegn på, at denne problemstilling ikke mere er den afgørende. Problemet stiller sig i nutiden mere radikalt: Hvilken teologisk og pædagogisk betydning

kan konfirmationsforberedelse og konfirmation have under nutidens vilkår?

Der er en tydelig fornemmelse af, at ingen af traditionens tolkninger slår til. De har alle deres rod i en tid og i en kultur, som i dag er ved at være afsluttet fortid – en tid præget af kristent livs- og menneskesyn som den dominerende forståelse af tilværelsen, hvad enten denne forståelse var bevidst eller ubevidst. Især tabet af den sidste dimension er det afgørende og det afgørende nye, der er sket gennem de sidste årtier.

Nutiden er præget af en splittet industri- og forbrugerkultur, af forbrugermoral og vulgærpositivisme, af massemediernes personlighedsnivellerende indflydelse – et efterhånden totalt sækulariseret samfund, hvor kirken – i bedste fald – er et randfænomen i folkeflertallets daglige tilværelsesmønstre.

Den ændrede baggrund for konfirmationsforberedelse og konfirmation er med overbevisende styrke klarlagt i et væsentligt debatindlæg af Chr. Lindskrog: »Forsøg på analyse af situationen omkring konfirmandundervisningen« (Præsteforeningens Blad, 1963 nr. 20).

Det faktum, at langt den overvejende del af de drenge og piger, der kommer til konfirmationsforberedelse, er vokset op uden nogen personlig kontakt med kristendom og kirke – kort sagt: den almindelige ukirkelighed – skaber store vanskeligheder. Kirken repræsenterer en fremmed verden – og det kan undertiden forekomme helt håbløst at slå hul i muren. Deres hele erfarings- og oplevelsesverden rummer oftest ingen tilknytningspunkter for det stof, der arbejdes med i konfirmandstuen.

I dette forhold er konfirmationsforberedelsens grundproblem angivet, teologisk som pædagogisk.

Om end det teologiske udgangspunkt er et ganske andet, er det dette grundproblem, der er styrende i målsætning, stof og metodevalg i de nye konfirmationsordninger i de nordiske lande. Der gør sig indbyrdes store forskelle gældende i såvel pædagogisk som teologisk henseende, men sigtet er det samme: at åbne for en erfarings- og oplevelsesdimension, således at »stoffet« medeler sig ind i de

unges tilværelse, ikke blot som kundskab og viden, men som livsmeddelelse.

Det samme motiv er fremhævet i Erik Ågårds artikel: »Hvad skal der til for at blive konfirmeret?« (Viborg Stifts årbog 1980, XII). Det drejer sig ikke først og fremmest om indlæring, men om indlevelse. På samme linje ligger artikler i Præsteforeningens Blad 1978 og 1979 nr. 15 om konfirmationens teologi og om konfirmandundervisningens mål og indhold (V).

Et interessant indlæg i den nyeste debat er Eberhard Harbsmeiers teser om konfirmationen (Præsteforeningens Blad 1979, nr. 24). Han anlægger en religionsfænomenologisk synsvinkel og vil betragte konfirmation som en »kasualhandling« ligesom bryllup og begravelse (XI).

Der er vældig afstand mellem teologernes ganske vist forskellige opfattelser og så de folkelige forestillinger og forventninger vedrørende konfirmationen. Konfirmationen betragtes som en familiefest, der markerer, at børnene nu er ved at blive store; altså en pubertetsrite.

Harbsmeier vil se dette synspunkt som et positivt udgangspunkt for udformningen af konfirmationsgudstjenesten, så denne i særlig grad blev koncentreret om de forhold, der giver sig af konfirmationens rent menneskelige anledning. Endvidere understreger Harbsmeier, at der bør bestå en meget nøje sammenhæng mellem den forudgående undervisning og selve konfirmationen. I denne nære sammenknytning kunne den teologiske indholdsbestemmelse af konfirmationsforberedelse og konfirmation ligge.

En ny konfirmationsliturgi efterlyses; det er et område, der har været forsømt. Når det betænkes, at konfirmationen nok er folkekirkenes bredeste kontaktflade, må denne opgave betegnes som påtrængende.

Et radikalt modstykke til Harbsmeiers opfattelse kan man finde hos Bjarne Hareide. Han vender sig direkte imod opfattelsen af konfirmationen som en casualhandling. Han mener i nutiden at se en tydelig tendens til, at dåben opfattes som en navngivningsfest med religiøst anstrøg, konfirmationen som en pubertetsrite, brylluppet som en erosfest og be-

gravelsen som en vemodig afskedsceremoni. De sakrale handlinger er sunket ned fra åndskraftens felt til ceremonikategoriens uforpligtende form, hævder han.

Dermed er sækulariseringen på vej ind mod alteret; det er langt farligere end den generelle sækularisering i det omgivende samfund. Devalueres kirkens sakramenter og sakrale handlinger til folkereligøse ceremonier, da er kirken på vej til at blive et religiøst serviceinstitut. Heri ligger folkekirkens største fare i dag (IV, s. 84f.).

Uanset forskellig teologisk grundholdning kan der næppe opstå uenighed om, at konfirmationsforberedelse og konfirmation i nutiden sker på de vilkår, som sækulariseringen sætter.

Det afgørende er imidlertid, at disse vilkår

ikke kan *indholdsbestemme* konfirmationsforberedelse og konfirmation. Derimod må udgangspunkt, form og metode være bestemt heraf. Spørgsmålet er: hvorledes? Dette spørgsmål rækker ind over hele konfirmationsforberedelsens anlæg og sigte – og det må gennemtænkes og udformes i praksis med henblik også på konfirmationen som en gudstjenestelig handling.

Selv om traditionens tolkninger ikke uden videre kan gøres gældende i dag, står nutidens folkekirke overfor den samme opgave:

At udfolde sammenhængen mellem dåb og menneskeliv.

Kan hænde det ene fornødne i så henseende også i dag er »en jævn, ligefrem, enfoldig, god katekismus«.

Litteratur:

- I Confirmatio. Forschungen zur Geschichte und Praxis der Konfirmation.
Udg. Kurt Frör, München 1959.
- II Zur Geschichte und Ordnung der Konfirmation in den lutherischen Kirchen.
Udg. Kurt Frör, München 1962.
- III Bjarne Hareide: Konfirmasjonen i Reformasjonstiden.
Lund og Oslo, 1966.
- IV Bjarne Hareide: Konfirmasjonen. Foreldet eller aktuell?
Oslo 1970.
- V Søren Lodberg Hvas: Konfirmationshandlingens Teologi.
Konfirmandundervisningens mål og indhold.
Præsteforeningens Blad, 1978, 1979, nr. 15.
- VI Konfirmandundervisningen og konfirmationen.
Udg.: Fællesudvalget for kristendomsundervisningen.
København 1962.
- VII P.G. Lindhardt: Konfirmationens historie i Danmark.
København 1936.
- VIII Otto Møller: Konfirmation.
København 1880.
- IX N.F.S. Grundtvig: Om Daabs-Pagten.
København 1832.
- Frisprog mod H.H. Hr. Biskop Mynsters Forslag til en ny Forordnet Alterbog.
København 1839.
- I Holger Begtrup: N.F.S. Grundtvigs udvalgte Skrifter, Bd. V og VIII,
København 1909.
- X Michael Neiiendam: Ungdom i udspring.
København 1951.
- XI E. Harbsmeier: Teser om konfirmationens teologi,
Præsteforeningens Blad, 1979, nr. 24.
- XII Erik Ågård: Hvad skal der til for at blive konfirmeret?
Viborg Stifts Årbog, 1980.
- XIII Søren Lodberg Hvas og Erik Ågård K-MATERIALET:
1. Konfirmandens Bog
2. Undervisningsvejledning
3. Livsmønstre. Litteratursamling til oplæsning eller genfortælling.
Materialecentralen 1985.

Forslag til konfirmationsritual

(Chr. Thodberg)

Præsten:

Kære konfirmander! Dengang I var små, blev I båret til dåben og dermed revet ud af mørkets magt og sat over i Guds rige. I konfirmandstuen og i kirken har I nu lært, hvad det betyder at have Gud den almægtige som fader, Jesus, hans énbårne Søn, som broder og Helligånden som trøster og ledsager nu og indtil evig tid.

Derfor spørger jeg nu: Forsager I Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen?

Konfirmanderne:

Jeg forsager Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen.

Præsten:

Tror I på Gud Fader den almægtige, Himmelens og jordens skaber?

Konfirmanderne:

Jeg tror på Gud Fader den almægtige, Himmelens og jordens skaber.

Præsten:

Tror I på Jesus Kristus, hans énbårne Søn, vor Herre?

Konfirmanderne:

Jeg tror på Jesus Kristus, hans énbårne Søn, vor Herre, som er undfangen ved Helligånden, født af jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begravet, nedfaret til dødsriget, på tredje dag opstanden fra de døde, opfaren til Himmels, siddende ved Gud Faders, den almægtiges, højre hånd, hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.

Præsten:

Tror I på Helligånden?

Konfirmanderne:

Jeg tror på Helligånden, den hellige almindelige kirke, de helliges samfund, syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv.

Alle:

Amen, amen, amen.

Præsten (under håndspålggelse og med nævnelse af den enkelte konfirmands navn):

Den almægtige Gud, vor Herres Jesu Kristi Fader, som i dåben har genfødt dig ved vand og Helligånden og har forladt dig alle dine synder, han styrke dig med sin nåde til det evige liv! Fred være med dig! Amen.

Det forslag til konfirmationsritual, der her fremlægges, er udsprunget af en række overvejelser. Først kan nævnes debatten om tilspørgslen ved dåben; her har man vendt sig imod den fulde tilspørgsel af praktiske grunde, når der var flere børn til dåb, men det er også blevet gjort gældende, at trosbekendelsen ved gudstjenesten er menighedens bekendelse, og at indlemmelsen i menigheden bedst markeredes ved, at menigheden først siger forsagelsen og trosbekendelsen, og at barnet/børnene bagefter tilspørges med en forkortet bekendelse som et ekko af den fulde bekendelse. I løbet af 1970'erne skærpedes diskussionen med forslaget om, at dåbens karakter af ubetinget tilsagn og gave bedst kom til sin ret ved helt at udelade tilspørgslen, fordi den virker som en uevangelisk betingelse. Især det sidste synspunkt har interesse i forbindelse med konfirmationsritualet, fordi det er den samme argumentation, der ligger bag ved ritual II (1909), der idag bruges ved de fleste konfirmationshandling.

Liturgihistorisk forholder det sig således, at forsagelsen og trosbekendelsen først og fremmest er funktionsord ved dåben (svarende til entals-formen). I forrige århundrede indførte grundtvigianske præster forsagelsen og trosbekendelsen ved at fremsige disse led på prædikestolen før oplæsningen af dagens evangelium for at understrege, at dåbspagten er det egentlige evangelium. Formentlig først i dette århundrede begyndte især ikke-grundtvigianske præster at føre forsagelsen og trosbekendelsen ned foran alteret efter læsningen af evangeliet – som man sagde – på »trosbekendelsens gamle plads«, i hvilken forbindelse det bør erindres, at den trosbekendelse (uden forsagelsen), man fremsagde

på denne plads i den klassiske messe, var den nikænonkonstantinopolitanske bekendelse (Nicaenum). Kort fortalt: forsagelsen og den apostolske trosbekendelse foran alteret som menighedens bekendelse er strengt taget en afledet udgave af den individuelt spørgende form ved dåben.

Endvidere kan man historisk gøre opmærksom på, at den apostolske bekendelse kan opfattes som den gamle kirkes forsøg på at begrunde *barnedåben*. Det fremgår af trosbekendelsens 2. artikel, der bevidst understreger Jesu livs *begyndelse* (undfangelsen og fødselen) og *slutning* (lidelsen, døden, opstandelsen, himmelfarten og genkomsten), altså et liv fra første begyndelse til sidste ende. Det er det Kristus-liv eller -fællesskab, der ved dåben i de tre navne skænkes just barnet – gældende fra fødselen til døden og opstandelsen og den endelige indgang i Guds rige.

Det er dette syn på den apostolske trosbekendelse, som Grundtvig ud fra sin baggrund intuitivt genoplivede ved samtidig at fremhæve trosbekendelsen som det element i ritual, der definerer dåben som en gave og et ubetinget tilsagn, men vel at mærke som en pagt, der forudsætter to parter, og dog er partsforholdet her anderledes end ved alle andre pagter: »Saalænge vi nemlig betragte vor Daabs-Pagt eller Forsagelsen og Trosbekendelsen, som Menneske-Bud, da ligger de tungt på vore Skuldre: kræve meget og skænke slet intet; men naar vi betragte dem som vor Herres *Jesu Christi* vidnesbyrd om, hvad vi maae tro og bekiende for at leve ved ham, som han lever ved Faderen, som et Efterlændskab af ham, der hellere vil give end tage, hvis Bud allesammen er store Tilbud, hvis

Befaling er ligesom Hans Faders et evigt Liv; naar vi betragte den saaledes, da see vi strax, den kræver lidet og skænker usigelig meget. Den kræver kun Ærlighed og Tillid men skænker Alt hvad den nævner: det er Faderen, og Sønnen og den Helligaand: Skaberen til Fader og Dommeren til Broder og Forsynet, den almægtige Styrer til Talsmand, Trøster og Ledsager!» (2. pinsedag 1835).

Forsagelsen og trosbekendelsen forstået på denne måde bør også være det centrale udgangspunkt i konfirmandundervisningen, såfremt man vil forstå konfirmationen som en bekræftelse af dåbspagten; således forstået er trosbekendelsen ikke en lommedogmatik, men en forklaring af det livsbytte og det skæbnefællesskab, der er etableret ved dåben. Og i og med at konfirmanderne i vore dage gerne vil svare ved konfirmationshandlingen, har jeg ud fra det nævnte synspunkt forsøgt at opstille et forslag til konfirmationsritual (jeg er her og i det flg. klar over, at ritualet må ændres en smule, såfremt en konfirmand ikke er døbt som barn).

Præstens indledning skal fastslå, hvad dåben er og betyder og bygge en bro fra konfirmationsundervisningen til selve konfirma-

tionshandlingen i kirken. Derfor er det væsentligt at nævne, hvad konfirmanderne har lært, uden at det skal opfattes som en ren og skær intellektuel indlæring, og ritualet skal til slut direkte motivere, hvorfor konfirmanderne nu spørges. Med spørgsmålene på forsagelsen og trosbekendelsen intonerer præsten så at sige fremsigelsen af disse led. Konfirmanden skal ikke blot sige ja, for et ja kan virke som en tvungen indrømmelse, men de skal i jeg-form sige forsagelsen og trosbekendelsen – ikke hver for sig, men i fællesskab og dermed vedkende sig sammenhængen med menigheden. Naturligvis ikke sådan at forstå, at de først nu hører til menigheden; af samme grund kunne man godt tænke sig, at de øvrige kirkegængere også sagde forsagelsen og trosbekendelsen højt efter præstens spørgsmål.

Til hver enkelt konfirmand siger præsten navnet og beder under håndspåleggelse den bøn, der kendes fra dåbsritualet; det er jo i den sammenhæng den bøn, der markerede »konfirmationen«, dvs. bekræftelsen af dåbens indhold. Den er meget bedre end 1736-bønnen og langt mere slidstærk.

Forslag til ritual for konfirmation

Af Søren Lodberg Hvas

På Liturgikommissionens opfordring fremlægges her et forslag til ritual for konfirmation. Forslaget har været brugt ved konfirmation i Haderslev Domkirke. Konfirmander og forældre blev forud bedt om skriftligt at tilkendegive, om man ønskede konfirmation som hidtil (1909-ritualet, som jeg altid har brugt) eller om man foretrak et ritual med tilspørgen.

Den skriftlige tilbagemelding, som ikke behøvede at være underskrevet, men i alle tilfælde var det, viste næsten enstemmigt ønske om konfirmation med denne form for tilspørgen.

Med baggrund i den apostolske trosbekendelse som dåbsbekendelse har det været min hensigt at formulere en tilspørgen, som tillige utvetydigt var båret af et tilsagn. Tilspørgslen bliver da ikke et forhør i tro, men et ritualiseret udtryk for, at den enkelte gerne vil vedkende sig sin dåb og tilhørsforholdet til den kristne menighed. Det ja, der svares, betinger

ikke dåbens tilsagn, men udspringer af det. Vort ja er altid et genlydssvar på Guds forudgående, ubetingede ja.

Spørgsmålet, som med dette forslag rejses, er derfor *ikke*, om vi skal have konfirmation med tilspørgen eller ej. Vi har jo allerede begge muligheder – med eller uden tilspørgen – og denne valgmulighed bør naturligvis fortsat bestå. Spørgsmålet er derimod, om der kan udformes et ritual med tilspørgen, som bedre end det hidtidige udtrykker, at det ja, der spørges efter, er troens genlydssvar.

Nedenstående forslag har været fremlagt i flere forskellige udformninger, i artikler og i foredrag. Derigennem har jeg modtaget mange forslag og konstruktiv kritik, som jeg takker for. Nu fornemmer jeg, at jeg ikke kan komme videre i arbejdet med et ritualeforslag. Kan forslaget bruges, synes jeg det er godt. Kan det være fødselshjælper til et måske helt andet og bedre ritual, er formålet med at lægge dette forslag frem opfyldt på bedste måde.

Ritual for konfirmation

Indledningskollekt:

Vor Skaber og Gud, barmhjertige Fader!
 Vi takker dig for livet, for lyset og glæden.
 Tak for dem, som tog os ved hånden fra vi var små.
 Tak fordi du tog imod os i den hellige dåb og lovede os følgeskab alle dage.
 Nu beder vi dig:
 Bekræft os i tilliden til din trofasthed og bevar os i troen på Jesus Kristus, som med dig lever og råder for os i Helligåndens enhed.
 En sand Gud fra evighed til evighed.

Kollekt:

Med navns nævnelse spørger præsten hver enkelt konfirmand og konfirmanden svarer ja til hvert spørgsmål:

Forsager du Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen?
 Tror du med Jesus på Gud Fader, som i dåben har gjort dig til sit barn?

Under håndspålgelse velsignes hver enkelt konfirmand med følgende ord:

Den almægtige Gud, som har døbt dig og givet dig Helligånden med syndernes forladelse og det evige liv, han holde dig fast i troen på Jesus Kristus. Han er med dig alle dine dage. Amen.

Til velsignelsen kan knyttes et skriftord eller et vers fra Salmebogen.

Slutningskollekt:

Vor Skaber og Gud, barmhjertige Fader!
 Vi takker dig for vore børn, som du gjorde til dine, da de blev døbt i dit navn.
 Hold dem fast hos dig i gode og i onde dage.
 Giv dem frimodighed til at stole på, at Jesus har al magt.
 Bevar dem og os i din omsorg.
 Følg os med din Ånd i tro og håb og kærlighed, så vi ser Jesus som vor Frelser og din enbårne Søn, som med dig lever og råder for os i Helligåndens enhed.
 En sand Gud fra evighed til evighed.

Kommentar:

Et ritual skulle gerne i sig selv være så klart, at lange kommentarer er overflødige. Her skal dog antydes nogle af de overvejelser, der ligger bag forslaget. I øvrigt henvises til ind-

ledningskapitlet og til Præsteforeningens Blad 1978 og 1979 nr. 15 samt til K-materialet (Materialecentralen 1985).

Efter min opfattelse er det væsentligt, at

tilspørgslen som sit første led har forsagelsen. Den dynamiske spænding mellem forsagelsen og troen er et godt udgangspunkt for forståelsen af det ja, der spørges efter. I forsagelsen kaldes et menneske ind i konfrontation og opgør med de livsødelæggende kræfter. Alt er ikke ligegyldigt. Der er sandhed og løgn, liv og død, Gud og Djævel. At leve er at vælge og tage parti for livet imod døden i alle dens skikkelser. Forsagelsens drastiske formulering fastholder radikaliteten i det ondes magt. Det onde kommer ikke blot fra omstændighederne; det har også rod i min egen vilje. Derfor må forsagelsen ses i lyset fra Jesu sejr over Djævlsen. I fortællingen om Jesus forkyndes troen og håbet og kærligheden som den stærkeste magt, virkeliggjort i hans død og stadfæstet i hans opstandelse påskemorgen. Derfor forsager vi Djævlen i Jesu navn, før vi bekender troen på Gud.

Evangelisk forstået er troen ikke meninger eller en mere eller mindre fast og sikker overbevisning, man når frem til een gang for alle. Tro er et levende tillidsforhold til en person, Jesus Kristus. Troen lever af Jesu ord og gerninger. Sådan er Jesus troens hele indhold. Det er gennem Jesus det kristne Gudsbillede træder frem. Markant er denne sammenhæng udtrykt af den tyske teolog Heinz Zahrnt: »Jeg tror Jesus på hans Gud.«

Hebræerbrevet kalder Jesus »troens banebryder og fuldender« (Hebr. 12,2). Hvad det betyder sammenfattes i vers 3: »Ja, på ham, som har tålt en sådan modsigelse af syndere, skal I tænke, for at I ikke skal blive trætte og modløse i jeres sjæle.« I denne forstand kan der tales om tro *med* Jesus i samme betydning som tro *på* Jesus. Når vi kalder Gud »Fader«, tror vi netop med Jesu tro.

Denne tankegang ligger bag formuleringen: Tror du med Jesus... Derved bindes spørgsmålet straks til Jesu person og liv; spørgsmålet leder væk fra den indadvendte granskning, om jeg nu også selv tror fast og sikkert. At tro med Jesus giver plads både for usikkerheden og tvivlen og alt det uafsluttede som præger min tro – og dog kan troen med Jesus være viss og urokkelig.

Den følgende relativsætning »som i dåben

har gjort dig til sit barn« giver spørgsmålet den ubetingede karakter af tilsagn. I stedet for den ligefremme tilspørgen på trosbekendelsens ordlyd, som *kan* forlede til misforståelse af spørgsmålet i retning af et forhør, spørges her efter troen på den Gud, som i dåben har sagt sit ja og oprettet sin pagt med et menneske. I spørgsmålets formulering ligger en tilkendegivelse af, at der spørges efter et ja, som man aldrig bliver færdig med at svare på. Troen er et livsforhold.

Der er altså ikke tale om, at den adspurgte skal oprette et tilhørsforhold til Gud ved at give sit ja – men derimod om at vedkende sig og forlade sig på et tilhørsforhold, som Gud ved sin Ånd forlængst har virkeliggjort og givet den døbt at leve på som et livsvilkår.

Dette besegles gennem velsignelsen. Den rummer genklange både af den indledende bøn ved dåben og af dåbsvelsignelsen og knytter således klart konfirmationen sammen med dåben – som en rituel handling, hvorigennem dåben erindres og dens betydning aktualiseres for hver enkelt konfirmand. Håndspåleggelsen tilkendegiver denne personlige applikation. Også i velsignelsesformularen knyttes troen sammen med tilhørsforholdet til Jesus Kristus, jfr. korstegnelsen ved dåben. Velsignelsen slutter med et indirekte citat af Jesu afskeds- og løfteord til disiplene, Matt. 28, 19-20.

Konfirmationens folkelige præg af overgangsrite betyder, at tanken på fremtiden melder sig med en særlig styrke denne dag. Hvordan skal det gå disse drenge og piger? Forældre kender til denne bekymring, ligesom de har deres mange forhåbninger og gode ønsker. På samme måde kan de unges holdning til fremtiden være præget af både usikkerhed og angst, som går hånd i hånd med deres store forventninger og fremtidshunger. Derfor er det væsentligt, at velsignelsen oprejsrer fremtidsperspektivet og slutter i et løfte, som viser vejen frem.

Spørgsmålet om dette ritual gør sig forståelig for konfirmanderne afhænger også af den forudgående forberedelse. Den karakter, som spørgsmålene har, tilkendegiver, at det centrale indhold i konfirmationsforberedel-

sen er Jesusoverleveringen og udlægningen af den med henblik på det menneskeliv, vi lever.

Til sidst gives forslag til kollekter ved konfirmationsgudstjenesten. Indledningskollekten er set fra konfirmandernes synsvinkel – slutningskollekten fra forældrenes, uden at

det skulle hindre, at begge parter helhjertet kan være med i dem.

Vi indleder gudstjenesten med at se tilbage med taknemmelighed og slutter med at se fremad med frimodighed. I en luthersk konfirmation svinger pendulet mellem de to poler.

Overvejelser omkring konfirmationsritualet

af Ingrid Schrøder-Hansen

Når vi på luthersk grund skal overveje konfirmationens indhold og form, må vi tage udgangspunkt i Luthers »af-dogmatisering« af konfirmationen: Konfirmationen er *ikke* noget sakramente, indstiftet af Kristus, og den er *ikke* nogen komplettering, som barnedåben skulle behøve for at være fuldgyltig. Konfirmationen er intet andet end en kirkelig skik, som vi har af pædagogiske og sjælesørgeriske grunde.

Dette negativt lydende udgangspunkt forpligter positivt kirken på til enhver tid at formulere konfirmationen sådan, at den kan opfylde sin pædagogiske og sjælesørgeriske opgave over for konfirmanderne i den givne kirkehistoriske situation.

Det juridiske aspekt i ordet konfirmation

Konfirmationens brogede historie afspejler de vanskeligheder, man har haft med at afveje forholdet mellem dåb og konfirmation. En del af disse vanskeligheder hænger sammen med, hvordan man har valgt at forstå selve ordet »konfirmation« (bekræftelse).

Dersom ordet forstås i sin juridiske betydning, i analogi med f.eks. bekræftelsen af en kontrakt, medfører det uundgåeligt juridiske associationer, og deraf opstår spørgsmålet: Hvem er det, der bekræfter dåben, Gud eller konfirmanden? Den velkendte diskussion om subjektiv/objektiv konfirmation har ordets juridiske betydning som forudsætning.

1736-forordningen lagde klart vægten på konfirmandens subjektive bekræftelse: »at de nu selv skal igjentage og stadfæste den pagt, som fadderne ved deres Daab have gjort for dem«. Det juridiske aspekt er tydeligt, og i overensstemmelse hermed blev konfirmationens tilspørgsel formuleret som en gentagelse af spørgsmålene ved dåben, yderligere accentueret ved løftet om at holde dåbspagten.

I denne subjektive konfirmation ligger faren for, at konfirmationen vinder sin plads på bekostning af dåben. For hvis dåbens pagt behøver stadfæstelse, indbyder det til den logiske slutning, at hvis denne pagt ikke stadfæstes, er den gjort i det mindste tvivlsom.

1909-ritualet forsøgte at redde konfirmationen uden om det subjektives problemer ved at fjerne tilspørgslen og vende bekræftelsen om: »Vi er jo dog alle mere eller mindre vendt tilbage til den ældre og gode lutherske Betragtning, at det væsentlige i Konfirmationen er den objektive Side, Kirkens Forbøn og Velsignelse, hvorved Daabens Naade og Til-sagn bekræftes...« (Ussing i Det kirkelige Udvalg).

Ritualets fædre understregede, at konfirmandens bekræftelse også er med, nemlig som »en tavs bekendelse« ved selve deres deltagelse i handlingen.

I tidens løb har det imidlertid vist sig, at 1909-ritualet indbød til et ensidigt objektivt konfirmationssyn: »Det er ikke dig, der bekræfter, det er Gud!« – Hvortil præsten kan opleve konfirmanderne spørge: »Hvad er vi her så for?«

I den objektive konfirmation ligger faren for, at dåbens fuldgylighed sikres på bekostning af konfirmanderne, som ikke får mulighed for verbalt at udtrykke deres personlige delagtighed i deres konfirmation. Var dette en befrielse for konfirmander i 1909, opleves det idag mere som en slags ligegyldighed over for deres personer: »Hvorfor må vi slet ikke sige noget?«

Vi kan derfor fortsætte diskussionen på de to gamle ritualers præmisser, forsøge at afbalancere konfirmationens subjektive og objektive side og arbejde på at få konfirmanderne til at forstå hele denne problematik.

Men vi kan også stille et kritisk spørgsmål til præmisserne: om ikke det er selve den juridiske forståelse af ordet konfirmation, der har skabt et teologisk problem? Det var ana-

logien til en kontrakt, som bekræftes, der fik begge de gamle ritualer til at formulere konfirmationshandlingen som en repetition af det, der blev (spurgt om og) tilsagt ved dåben, med de nævnte konsekvenser for henholdsvis dåben og konfirmanderne. Men er denne fokusering på dåbsøjeblikket overhovedet velegnet i en kirkelig handling, hvis eneste mening er: pædagogisk og sjælesørgerrisk at *aktualisere* dåbens indhold for unge i 13-15 års alderen og give dem hjælp og støtte til at leve som døbte?

Det sjælesørgerriske aspekt i ordet konfirmation

Var det da ikke snarere konfirmandernes aktuelle livssituation, opmærksomheden skulle rettes imod?

I den forbindelse er det værd at understrege, at ordet »confirmatio« ifølge ordbogen i første række har en sjælesørgerrisk betydning, nemlig: »Bestyrkelse, befæstelse, hypp. b. af et vakkende, modløst ell. sorgfuldt sind = trøst, opmuntring, beroligelse...« (Jensen og Goldschmidt: Latinsk-dansk ordbog).

Dette ordbogsopslag kunne tjene til at minde os om, at det ikke er dåben, som har behov for at blive bestyrket, men konfirmanderne, de vakkende og modløse. Og det kunne hjælpe os ud af subjektiv-objektiv tænkningen og ind i et sjælesørgerrisk syn på konfirmationen, hvor hverken barnedåben eller konfirmanderne sættes i skygge, men hvor anliggendet er at forkynde dåbens nåde ind i konfirmandernes aktuelle situation.

Konfirmandernes situation i dag

Som den historiske indledning beskriver, har nutidens konfirmander – generelt sagt – ikke blot en langt ringere *viden* om kirke og kristendom end tidligere generationers konfirmander; men det store flertal af dem har heller ikke haft praktisk-personlige *oplevelser* af, at kristendom har noget med deres tilværelse at gøre.

Dette har gjort konfirmationsforberedelse og konfirmation til en vigtigere sag i dag end nogensinde før. Præsterne har taget conse-

kvensen af konfirmandernes faktiske situation og har opprioriteret konfirmandarbejdet. Der gøres i dag en meget bevidst indsats for at give konfirmanderne en konfirmationsforberedelse, som både med videns- og oplevelsesdimension kan hjælpe dem til en indlevelse i den kristne tro, som de er døbt til.

Når konfirmanderne – generelt sagt – i dag møder med en yderst mangelfuld viden og praksis, oplever man samtidig, at de derfor betragter konfirmandåret som deres chance for at finde ud af, hvad kristendom har med deres liv og dagligdag at gøre.

Konfirmandernes svage forudsætninger har således bevirket en høj prioritet for konfirmationsforberedelsen, ikke blot hos præsterne, men også hos konfirmanderne.

Sammenlignet med vores egen konfirmandtid møder konfirmanderne i dag med et større krav om personlig bevidstgørelse, en stærkere kritisk sans og en bedre formuleringsevne for begge dele. De vil ikke blot behandles som umælende børn. Negativt kan dette betyde disciplinkrise, men positivt ansporer det præsten til at være lydør over for konfirmandernes spørgsmål, til at tage dem alvorligt som mennesker i en vanskelig livsperiode og forkynde evangeliet i en dialog med deres livsspørgsmål.

Det drejer sig ikke mindst om de spørgsmål, som udspringer af identitetsproblemet: Den personlige usikkerhed og ønsket om at blive accepteret og bekræftet. Det pluralistiske samfunds værdiforvirring og meningen med livet. Selvstændighed og samhørighed. Uklare håb og drømme over for en lammende fremtidsangst. Vi fornemmer, hvordan voksenverdenens problemer kaster hårde skygger over pubertetsbørns erfaringsverden i dag og gør identitetsdannelsen svær.

Alt dette er vigtige sjælesørgerriske emner, som er ægte korrelater til dåbsforkyndelsen. Meget kort udtrykt: dels forkyndelsen af trygheden ved at være Guds børn, dels forkyndelsen af opgaven at leve som Jesu disciple.

Konfirmationens opgave

Det er da konfirmationens opgave at hjælpe

og styrke konfirmanderne i alt dette. Men netop på den beskrevne baggrund føles begge de gamle konfirmationsritualer utilstrækkelige. Med deres juridiske optagethed af dåbspagtens beskræftelse (både den subjektive og den objektive) bliver de stående ved en gentagelse af, hvad der blev givet i dåben, og når ikke frem til tydeligt at overføre det på konfirmandernes aktuelle situation.

Der er således behov for et konfirmationsritual, som i nær sammenhæng med konfirmationsforberedelsen og med bevidst sjælesørgerisk formulering kan bekræfte konfirmanderne i, at de er Guds børn, nu i 13-15 års alderen og videre frem. Der er behov for en velsignelsehandling, som med personlig tilsigelse *bestyrker* de vaklende, modløse og uafklarede konfirmander i, at de med dåben som ståsted har lov at regne sig for kristne og høre med i kirken trods al deres usikkerhed – og *opmuntrer* dem til, i tillid til Guds tilsagn i dåben, at tage livets opgaver op, at turde tro og at turde leve med håb.

Og samtidig: der er behov for et ritual, som får begge sider af konfirmationsdagen med: respekterer pubertetsfestens ægte menneskelige ærinde ved at lade det komme til orde i en tak for livet og for hinanden og i en bøn om Guds hjælp til at leve i en usikker tid. Samt sætter disse menneskelige temaer ind i deres parallellitet til dåbens forkyndelse.

Om tilspørgslen

Herefter nogle ord om de enkelte led i det foreslåede konfirmationsritual:

Det er en tendens hos vore dages konfirmander, at de med deres ønske om personlig bevidstgørelse og medleven gerne vil svare ja ved deres konfirmation, men samtidig er yderst sårbar med, hvad de ærligt kan svare ja til.

Undertegnede oplevede i konfirmandstuen, hvordan den gamle konfirmationstilspørgsel, alene ved sin indledning »Tror du på...?« i konfirmandernes ører lød som et inkvisitorisk spørgsmål om deres personlige mål af tro. Ingen gode lutherske forklaringer om betydningen af ordet tro kunne i praksis

overdøve den betydning, som »Tror du på...?« har i almindeligt hverdagsprog.

Konfirmanderne udtrykte dyb forundring over konfirmationsritualernes alternativ: at *enten* skulle de svare ja til noget, som lød mere sikkert og afklaret, end de kunne stå inde for, *eller* også måtte de slet ikke få lov at sige noget. – Om man dog ikke kunne finde en måde, hvorpå de kunne få lov at give udtryk for, at de med al usikkerhed og uafklarethed var »med i dether«?

Dermed var det spørgsmål rejst: hvorfor vi egentlig skal bruge en tilspørgsel, som *teologisk* kan misforståes i retning af, at nu tages svaret ved dåben op til revision, og som *sjælesørgerisk* risikerer at bortstøde netop de mest vaklende og modløse. Kunne man ikke finde en ny tilspørgsel?

Det skulle være et spørgsmål, som kunne tage dåben for givet og derfor nøjes med at rette sig mod selve konfirmationshandlingen, og som kunne indbyde konfirmanderne til at udtrykke, at de er kommet for at blive bekræftet i det, som de modtog i dåben, og som de nu i konfirmationsforberedelsen har lært bedre at kende.

Løsningen bestod i ganske enkelt at spørge: »Vil du konfirmeres i den kristne tro?« Der er tale om en videreførelse af det sidste spørgsmål ved dåben: »Vil du døbes på denne tro?«, men her formuleret »konfirmeres i«, fordi det hedder »bekræftes i, bestyrkes i« osv. samt »den kristne tro«, fordi spørgsmålet skal gentages for hver konfirmand og derfor ikke kan bære en stadig henvisning til den forudgående Trosbekendelse; men også fordi »den kristne tro« i konfirmandernes ører lyder som et mere åbent udtryk for hele den kristendom, de er døbt til. Med konfirmandernes formulering: »alt det, vi har snakket om her i år – og også alt det, som vi ikke har fundet ud af endnu«.

Det er klart, at alle gode betydninger af ordet »konfirmeres« ikke kan udtrykkes i et kortfattet spørgsmål, men de fremgår af sammenhængen med det øvrige ritual. Tydeligst i forbønnen for konfirmanderne samt konfirmationsvelsignelsen, hvor konfirmation beskrives som Guds vedkendelse, styrkelse og ledsagelse.

Tale til/samtale med konfirmanderne

Der er gode grunde til at bevare begge muligheder i konfirmationsritualet. Nu da samtaleprædikenen er kommet i brug ved familiegudstjenester, kunne der være anledning til at overføre den til konfirmationsgudstjenesten, uden at det blev til overhøring i traditionel forstand.

Forbønnen for konfirmanderne

Forbønnen er et af konfirmationens klassiske led, som det kunne være værdifuldt at genoptage.

Den foreslåede forbøn er formuleret på baggrund af Jesu ypperstepræstelige bøn (Joh. 17,6-26), hvor han om disciplene siger: »De var dine, og du har givet mig dem ... de ord, du har givet mig, har jeg givet dem, og de har taget imod dem ... Jeg beder for dem ... ikke om, at du vil tage dem ud af verden, men at du vil bevare dem fra det onde ... for at de fuldt ud må have min glæde i sig«.

Vi kan ikke uden videre gøre Jesu ord til vore, men vi kan lade vores forbøn være en genklang af Jesu forbøn og derved udtrykke, at vi er mennesker, som ved dåben er gjort til Jesu disciple, det vil sige mennesker som Jesus beder således for.

Bønnen har tre led, som handler om dåb, dåbsoplæring/konfirmationsforberedelse, konfirmation. Bønnens tre led henfører samtidig til Trosbekendelsens tre led om Gud Fader, Søn og Helligånd.

Til forbønnens formulering yderligere:

1. Det er vigtigt for konfirmanderne ærligt at vedgå deres usikkerhed og famlende håb til livet. Det samme gælder i ikke mindre grad deres forældre. Begge dele sætter dåben i relief, og det er vores baggrund for at komme i kirken.

2. Vores kristne oplæring ligner de første disciple: det er gennem Kristus, vi lærer Gud at kende sådan, at vi overhovedet kan tale om at leve som døbte og tro hans kærlighed.

For konfirmanderne peger ordene på konfirmationsforberedelsens indhold, for de

voksne på, at dåbsoplæringen fortsætter livet igennem.

3. Ud fra dåbsbefalingens løfte beder vi da Gud konfirmere: bekræfte, styrke og bevare de unge, som han har knyttet sig til i dåben.

Bønnen formulerer den baggrund, vi har for sammen som døbte at bekende den kristne tro, og for, efter konfirmationen, igen at samles i Fadervor. Det vil derfor give god mening, hvis både Trosbekendelsen og Fadervor siges af alle i kirken.

Konfirmationsvelsignelsen

Konfirmationsvelsignelsen under håndspålæggelse sammenfatter hele konfirmationens mening og aktualiserer dåbens tilsagn for den enkelte konfirmand.

Indholdet er i sin helhed det samme som i de gamle konfirmationsvelsignelser: Guds vedkendelse af sit barn og bevarelse i dåbens nåde til det evige liv. Blot er dette indhold her formuleret i et for konfirmander tydeligere sprog.

Det har været hensigten med de aktive verber at kendetegne dåbens nåde dynamisk, som Guds levende, ledsagende kraft, der spænder over hele livet. Tro, håb og kærlighed beskriver hver især livets dobbeltbevægelse mellem Gud og os: det er Guds trofasthed, som skaber og styrker vor tro; det er Guds levende håb, som giver os mod til at leve med håb; og det er Guds kærlighed, som holder os fast og velsigner os til at leve i kærlighed.

Indlednings- og afslutningskollekten

Kollekterne, som indleder og afslutter konfirmationsgudstjenesten, formulerer de to vigtige temaer, der er fælles for konfirmationen som kristelig og som menneskelig fest. Både i kirken og i hjemmet er konfirmationen så at sige spændt op mellem dåben/fødslen og fremtiden. Vi ser tilbage med tak og fremad med håb.

Indledningskollekten formulerer nogle af de tanker, som summer i både konfirmanders

og forældres hoveder, i en tak for livet og for glæden ved hinanden.

Både for konfirmander og forældre er konfirmationen en vigtig anledning til at hæve sig op over pubertetsalderens kævlerier, sige hinanden tak for alt godt, man har oplevet sammen som forældre og børn, og vedkende sig både samhørigheden og den spirende selvstændighed. Det er rimeligt at lade denne glæde komme til orde i kirken.

Samtidig er forældre-børn forholdet en direkte lignelse på dåbens gudsforhold. Trods alle fejl og svigt er det vore egne oplevelser som børn og forældre, der giver os baggrund for at fatte meningen med, at dåben gør os til Guds børn, og at Gud vil kaldes vor Fader.

Vore egne mangler skærper kun sansen for

Guds urokkelige kærlighed, og vi beder Gud om at bekræfte, at den kan bære os.

Afslutningskollekten er en bøn om Guds hjælp i fremtiden.

Også fremtiden er et fast tema i konfirmationstalerne ved festbordet. Her er det punkt, hvor forældre altid bliver usikre i stemmen, fordi de ved, at de ikke kan give deres børn den fremtid, som de under dem.

Afslutningskollekten henter fra konfirmationsvelsignelsen ord til en bøn, som vi i tillid til Guds tilsagn i dåben kan bede for os selv og vore børn. Vi beder sammen med alle døbte om Guds hjælp til, at vi kan vende os mod fremtiden med tro, håb og kærlighed – leve som døbte og tage livets opgaver op.

Konfirmationsritual

Indledningskollekt

Evige, barmhjertige Gud,
 du, som har skabt os, så vi behøver hinanden!
 Vi takker dig for den kærlighed,
 du gav os at leve i, som forældre og børn,
 for glæden ved livet, der gror og modnes i os.
 Og vi takker dig, fordi du fra begyndelsen tog imod os i dåben,
 så vi altid kan kalde dig Vor Fader i Himmelen
 og komme til dig med vore sorger og glæder.
 Vi beder dig:
 kom til os idag og bekræft,
 at dit ord fra dåben kan bære, når vi fejler og svigter,
 så intet skal skille os fra din kærlighed
 i Jesus Kristus vor Herre,
 han som med dig lever og regerer i Helligånds enhed,
 een sand Gud, fra evighed og til evighed.
 Amen.

Forbøn for konfirmanderne

Efter tale til/samtale med konfirmanderne:

Lad os alle bede:

Vor Gud og Fader i Himmelen.
 Vi kommer til dig med vor usikkerhed og vore håb
 og takker dig, fordi du tog imod os i dåben,
 før vi selv vidste af det.
 I Jesus Kristus har vi lært dig at kende,
 så vi kan leve som dine børn
 og tro på din kærlighed.
 Derfor beder vi dig:
 Bekræft for de unge, som blev døbt i dit navn,
 at du vil være med dem alle dage indtil verdens ende.
 Styrk dem med dit levende håb
 og bevar dem fra det onde,
 så at din glæde må leve i dem.
 Amen.

Trosbekendelsen

Lad os bekende den kristne tro!

(Alle i kirken siger Trosbekendelsen højt sammen)

Tilspørgsel og svar

Med navns nævnelse spørger præsten hver enkelt konfirmand:

NN, vil du konfirmeres i den kristne tro?

Konfirmanden: Ja.

Konfirmationsvelsignelse

Under håndspålggelse velsignes konfirmanden med følgende ord:

Den almægtige Gud, vor Herres Jesu Kristi Fader,
som i dåben har gjort dig til sit barn,
han styrke din tro og give dig håb,
han velsigne dig og bevare dig i sin kærlighed
alle dine dage!

Fadervor

Når alle er konfirmeret:

Lad os bede Fadervor!

(Alle i kirken beder Fadervor højt sammen).

Afslutningskollekt

Herre vor Gud, himmelske Fader!
Vi takker dig, fordi du har velsignet de unge
og bekræftet dem i deres dåb.
Sammen med alle dine døbte beder vi dig:
Giv os tryghed i din hånd
og tro på, at vi livet igennem er dine børn.
Giv os livsmod af dit ord
til at vende os mod fremtiden
med tro, håb og kærlighed.
Giv os styrke til, i dit navn
at kæmpe mod det onde.
For du har begyndt din gode gerning i os
og vil fuldføre den indtil den dag,
hvor vi skal se dig, vor Fader,
og din Søn Jesus Kristus i Helligånds enhed,
een sand Gud, fra evighed og til evighed.
Amen.

Begravelsesritualets historie

(P. G. Lindhardt)

Religionshistorisk har de dødes begravelse altid og overalt været af største betydning; det fremgår ikke mindst af de dertil knyttede liturgier. Ordet »jordfæstning«, som nu er på vej ud af sproget, rammer i virkeligheden sagen bedre: den døde krop fæstes til jorden, så sjælen kan få frihed og begive sig til sit rette sted, og de efterlevende befries for muligheden af at den døde som genganger kunne forstyrre deres fred. Var frygten af en eller anden grund særlig markant kunne man som bekendt ramme en pæl gennem den døde for at holde ham i jorden!

Den skik at kaste jord – tre gange! – på den døde er kendt længe før og udenfor den kristne kulturs grænser og i kristenheden har den overalt været ledsaget af nogle sætninger som med uvæsentlige variationer kendes fra land til land og som, hvilken betydning de end oprindeligt måtte have haft – det er stærkt omdiskuteret – blev tolket som forkyndelse af treklangen: skabelse, synd-død, opstandelse.

Reformationens liturgiske brud med fortiden har næppe været følt skarpere noget sted end hvor det drejede sig om begravelsen. Til den katolske dødsberedelse hørte ikke blot den sidste olie, men også en liturgi hvori skriftemål og nadver kunne indgå, og når døden var indtrådt holdt man en *commendatio animæ* med *kyrie*, salmer, antifoner, *credo*, *fadervor* og bøn om at engle ville føre den døde til Abrahams skød; der kunne også forekomme *vigilier* – nattevagt ved liget – formet som en *tidebøns*gudstjeneste med *vesper* og *laudes*. Processionen til graven foregik under salmesang, og selve begravelsen tog form af en *requiemmesse*, hvori også en *ligtale* (eventuelt med den dødes *personalia*) kunne indgå; selve graven indviedes med et indviklet ceremoniel. *Jordfæstningen* ledsagedes i Norden med ord der f.ex. i *Slesvig-manua-*

let lød sådan; de terra plasmasti me et carne induisti me, redemptor meus domine, resuscita me in novissimo die (af jord har du formet mig, kød har du ikklædt mig, herre, min forløser, genoprejs mig på den yderste dag).

Officielt forsvandt det allermeste af dette ved reformationen, men den stadige indskærpelse, i kongelige forordninger og landemødebeslutninger, viser at det gamle var sejlivet, og især synes »sjæleringning« (et led af *commendatio animæ* som skete såsnart dødsfaldet var kendt) at have udfyldt et folkereligøst behov for at vide sjælen ledsaget på sin himmelflugt af klokkeklang; langt op i det 17. århundrede kom stadig forbud imod den.

Vor ældste kilde til begravelsens historie efter reformationen, *Malmø-bogen* (1530), siger, at den døde skal bæres til graven under klokkeringning; ved graven synges kristelige salmer som kan vække folket til at vrage verdens forfængelighed og skabe attrå efter det evige liv. Derpå prædikes af skriftens ord til håb og trøst, thi kristne skal ikke ængstes for synd og død, djævel eller helvede – som ikke kan skade dem der er i Kristus. De penge man før havde betalt for sjælemessen kan uddeles til de fattige, thi »Kristus er fuldkomelig én tid ofret for dem og os på korset; sin nadver og testament som han har efterladt os i sit legeme og blod kan kun gavne den der æder legemet og drikker blodet i en stadig tro; derfor kan hverken messe eller Kristi testamente hjælpe døde«.

I overensstemmelse dermed har *Malmø-håndbogen* (manualet) fra 1535 følgende begravelsesritual:

Scal mand ærlige følge de døde til graffue. Oc men de fœrdis siunger mand disse Psalmer Aff dyphedens nødt / Men wy leffue paa iorden her, eller O Herre Gud benaadhe meg etc. Der næst gjør mand een trøstelig formanning med een liden Predicken Om Op-

staandelsen eller andet som kandt hwgswalle folked / Der næst desse effterfølgende Collecter med Versicul:

Versiculus

De retfærdiges siæle ere i Guds hand
Suar: Oc ondscahs oine scal dennem icke røre.

Herre gack icke y rette med denne din tiæ-
nere.

Suar: Thi der kand icke findis rettfærdig
naagen som leffuer.

Collecta

O Almectigeuige Gud som oss haffuer lærd
gennem din hellige Apostels sancti Pauli
mund / at wy sculle oss icke bedrøffue de
som soffue i christo vor herre / Wy bede dig
lad denne vor broder nar din søn vor herre
Christus Jesus skal kome paa den yderste do-
me dag atter igen opstaa bland dine vdualde
og med denem i hymmerige indgaa oc faa det
euige lifff ved din enborne søn. Gud lade han-
nem hvoues i freden / oc siden opstaa til euig
roo og liise. Amen.

Kirkeordinansen af 1537/39 er kortfrattet:
de dødes begravelse hører til de kristne kær-
lighedsgerninger – »miskundelige giernin-
ger« – og derfor skal præsten ikke »kiedis
wed« at komme, når han kaldes. Når en kri-
sten dør i Herren må man lade ringe med
kirkeklokkerne, når han bæres til graven (un-
derforstået: og *kun* da), men ikke for den
dødes skyld, blot til at »opwecke de leffuen-
de« (og de som vil have ringet skal så til kir-
ken give hvad man tidligere plejede at give,
nemlig for sjæleringning). Hvis der på stedet
(d.v.s. i byerne) er skoler går peblingene
først i processionen og synger Benedictus,
Vor Gud han er så fast en Borg, eller Af dyb-
sens Nød, men også den middelalderlige (jfr.
Malmø) »Men wy leffue paa iorden her«,
d.v.s. DDS nr. 442, den siden 11. århundrede
kendte og overalt meget anvendte antiphona
de morte, her formentlig i en oversættelse af
Luthers bearbejdelse. Hvor der ikke er skoler
følger de pårørende liget i tavshed. Ved an-
komsten til graven lægges den døde strax ned
og man kaster jord på – det kan tolkes både

som liturgisk jordpåkastelse og som grav-
fyldning – og børnene synger den til salme
omdannede nicænske trosbekendelse »Wy
tro allesammen paa een Gud«; derefter Nunc
dimittis (Lk. 2.29ff.) – men på dansk. Så kan
præsten – *hvis han har tid og er bedt derom* –
gøre en kort formaning ud fra Paulus eller et
andet sted i skriften, og til sidst falder alle på
knæ og beder fadervor, »att wy maa alle
warafftige bliffue wdi troen bode wdi lifff og
død«. Alt foregår ved graven, kirken tages
ikke i brug og nogen form for jordpåkastel-
sesord nævnes ikke, rimeligvis fordi Ordi-
nansen i liturgisk henseende kun giver antyd-
ninger, ofte ikke engang det, men formentlig
har man almindeligt anvendt en form som
stammer fra de københavnske prædikanter
der midt under belejringen (1535) udarbejde-
de en – nylig fundet og udgivet – liturgisk
håndbog; dens begravelsesafsnit blev ialtfald
overtaget af Palladius (Om lønligt Skrifte-
maal, 1538) og i Vormordsens håndbog
(1539), altså i de store Sjællands og Lunds
stifter. Her hedder det, at når nogen bliver
syg sker den »almindelige bøn« for ham, så-
længe han ligger, men dør han i Guds navn
lader vi ringe for ham før han føres til graven
– såfremt de pårørende ønsker det – og imens
(heraf fremgår at ringningen sker under pro-
cessionen) synger børnene gudelige sange for
at »opvecke de lefuende till at tenche paa
døden oc at gaa till graffuen och høre den
formaning som der giøres«. Det gælder
åbenbart at få et så stort ligfølge som muligt –
af hensyn til den forkyndelse som lyder ved
begravelsen. Når man er kommet til graven
lægges liget »straks« ned og præsten »ka-
ster tre schoule mold derpaa med disse ord:
aff Jorden erstu, och til iorden erstu kom-
men, Men Gud vill opreyse dig paa dend
yderste dag«. Derefter lader præsten graven
kaste til, og siden – stadig på kirkegården –
gør han »en føye formaning« ud fra en tekst
som måtte være passende til lejligheden; til-
sidst synger han og »almoffuen« sammen:
»Du øpperste trøster i al vor nød, hjælp at vi
forsmå etc.«, d.v.s. sidste vers i Luthers gen-
givelse af den middelalderlige sekvens: Nu
bede vi den Helligånd!

I Vormordsens håndbog havde formularen en lidt afvigende ordlyd (»aff iorden haffuer Gud scafft dig, oc til iorden est du nu kommen igen. Men Gud scal opreise dig igen paa den yderste dommedag« – jfr. Malmø-kollekten af 1535). Herefter har det – sikkert over hele landet – stået fast at begravelse foregik med tre skovle jord som »fæstede« den døde til jorden, mens evangeliet udfoldedes i tre korte sætninger som forkyndte skabelsen, døden som syndens sold og opstandelsens håb.

Fra de næste ca. 150 år har vi ingen liturgiske forskrifter vedrørende begravelsen; derimod adskilligt andet som kan kaste lys over begravelsesskikke, f.ex. (vedtaget på bispemødet 1546) at præsten ved ligfærd ikke må bære messedragt og anvende latinsk sang; han skal holde sig ene til Guds ords vidnesbyrd om frelsen i Kristus og de dodes opstandelse og passe vel på at papistiske ceremonier ikke dukker op. Det står også fast – fra 1539 – at bønderne ikke må slæbe deres døde »som et bæst« til graven, og at hverken de eller degnen, men kun præsten kan foretage jordpåkastelse. Som ved brudevielsen anses – og i stigende grad – kirkenes medvirken for en nødvendighed, og begrundelsen ligger ganske kontant i henvisningen til præstens økonomi! Et forbud mod at lade udøbte børn begrave i »kålhaven« siger et og andet om folkelig primitivisme; de skal begraves på kirkegården, uden ringning eller jordpåkastelse – propter spem resurrectionis (for opstandelseshåbets skyld) – og præsten er ikke tilstede.

Det ideligt tilbagevendende problem var præstens honorar. Roskilde-synodalerne 1566 har den pudsige oplysning at præsten må tage hvad der bydes ham, men ikke lade den ko eller oxen »sjaelegaven« bestå i gå forrest i begravelsesprocessionen! 1592 udstedte Christian IV.s formynderregning en streng forordning om at der aldeles ikke må kræves penge for begravelse – som visse gerrige præster skal have gjort, og fik de ingenting lod de ligene ligge ubegravede (de lod forresten også syge dø i deres synder, hvis de ikke fik penge for absolutionen). Overtrædere af forbudet trues med afsættelse, men på Roskilde landemode klagede provsterne året efter

over bestemmelsen og fandt den så meget urmeligere som kongen selv havde fastsat taxterne i Skåne (10 skilling for voxne, børn det halve!). Men bispen beroligede dem (på tysk, fordi kilden er Pontoppidans *Annales*): »Seyd nur stille, ich will die Sache wohl aufs Beste vermitteln«! – og sædvanen at betale holdt sig da også uændret, hvad der bl.a. fremgår af at flere gange måtte bisper gribe ind når to præster kom i klammeri om hvem der burde komme i betragtning. 1643 delte Christian IV.s store reces sol og vind lige: jordpåkastelse er gratis, men ligprædiken skal betales; tilsvarende siges det i præsteskabets privilegier (til tak for støtte til enevældens indførelse) 1661, og *Danske Lov* summerer 1683 udviklingen siden reformationen op: præsterne skal foretage jordpåkastelse og – hvis de er bedt derom – fra prædikestolen gøre en formaning af Guds ord; for den må de modtage hvad der bydes, men ikke stille krav. Desuden indskærper loven et forbud fra 1624 om at præster i ligtaler skal holde sig til sandheden – taler af »personlig« karakter må altså forlængst være slået igennem – ikke tale mod deres bedre viden eller samvittighed, men heller intet usømmeligt sige om den døde. Iøvrigt falder *Danske Lovs* bestemmelser sammen med det langt mere udførlige *Kirkeritual* (1685):

Ved dødsfald skal de nærmeste (øvrigheden, om den døde er fremmed) sørge for at liget, på den måde og inden for den tid politivedtægten påbyder, ved en kristelig begravelse stedes til jorden. I købstæderne – hvor der var indtil tre gudstjenester – må det aldrig ske på helligdage, men nok på landet, og da før der ringes sammen til højmesse. Kirkeværgerne skal være indforstået med gravgravningen, ingen må jorde sine døde »stiltiendes uden præstens tjeneste med at kaste jord derpå«; derfor skal de pårørende henvende sig til ham og samtidig bestille ligprædiken – såfremt man ønsker det; det er en frivillig sag for både præst og familie. Og naturligvis skal alle døde registreres i præstens »bog«, d.v.s. de kirkebøger som var påbudt i hvert sogn siden 1646.

Når da liget kommer til graven sættes det straks ned i den – om processionen under sang

hører man ikke noget – og siden foretager ingen sig noget før præsten (på landet altså måske først om søndagen eller senere end selve »begravelsesdagen«) kommer til stede, kaster de tre skovle jord på den døde og siger: »Af jord er du kommet. Til jord skal du blive. Af jorden skal du igen opstå«!

Det er det hele – derefter kaster de som har båret liget graven til, og imens synger disciplene fra skolen eller på landet degen: Når min tid og stund er forhånd, Herre Jesu Krist sand menneske og Gud, Hjertelig mig nu længes, Mens vi leve på jorden her, Med glæde og fred farer jeg nu hen – eller noget andet som »vel kan skikke sig på den forretning«. Siden – og det er nyt i den forstand at først nu autoriseres en skik som formentlig længe har været praksis – går »sørgefolkene i kirken«, vel at mærke *hvis* der skal være ligprædiken, og i så fald indledes liturgien med trossalmen (DDS. 362). Præsten går på prædikestolen og udlægger – kort! – en bekvem tekst af skriften, de sørgende til trøst og husværelse, andre til formaning og undervisning, og før han begynder den egentlige forkyndelse, straks efter at han har »delt sin prædiken«, d.v.s. fremlagt sin disposition – jfr. ortodoksiens homiletiske system af regler – skal han »læse den afdødes liv og levnet for menigheden«, og især gøre opmærksom på om han til kirker, skoler eller andet gudeligt brug har skænket eller testamenteret noget – altsammen til Guds ære og andre til et godt eksempel!

Vil nogen gerne have talt over en særlig tekst, skal præsten videst muligt føje dem, men ellers kan de afhandle temaer som: synden som dødens årsag, om god dødsberedelse, Kristi befrielse fra døden, opstandelse fra de døde, himmerige, salighed og evigt liv efter døden. Præsterne må vogte sig vel for at ikke deres ligprædikener bliver til »panegyriske snak«, så de efter hedensk skik siger så meget til den dødes ros at de dermed besmiter både deres kald og samvittigheden; de må ikke anføre noget usømmeligt, folk til forargelse og de pårørende til beskæmmelse, men på den anden side: hvad alle og enhver i menigheden kender i forvejen må de omtale »med måde og god maner beskedentlig...

andre til afsky og advarsel«. Efter prædiken synges Med sorgen og klagen hold måde eller Herre Gud, lær mig mit endeligt – eventuelt en anden egnet salme fra den anordnede salmebog, d.v.s. Hans Thomesens som på det tidspunkt var næsten uopdrivelig, og den såkaldte Kingo-salmebog endnu ikke var kommet istand. Til sidst synges de to sidste vers af den fra tidlig reformationstid kendte og i den evangeliske kristenhed overalt meget udbredte Nu lader os hans legeme begrave. Det synes at have været skik at synges salmens første del under selve gravsættelsen.

Ligprædikenen må – som andre prædikener – højst vare en time. Reglerne for tider med pest og anden epidemisk plage kan vi her springe over; forkortelserne rører ikke ved det principielle; nævnes bør det måske, at er der flere lig »opsparet« før præsten kan komme, kastes der jord på dem enkeltvis, men ligprædikenen er fælles for alle – dog foredrages selvsagt også levnedsløbene hver for sig. De som ikke har vor kirkes »rene og rette bekendelse« må begraves blandt andre kristne på kirkegårde, dog uden jordpåkastelse og ligprædiken. Præsten må ej heller kaste jord på henrettede forbrydere, selvmordere eller de som er bandsat uden at have fået afløsning, og folk der falder i duel må ikke begraves i kirker eller på kirkegårde (naturligvis da heller ikke med jordpåkastelse) – jfr. Tordenskjolds hemmelige bisættelse i Holmens kirke. De som findes døde må ikke jordes (med jordpåkastelse), før der har været hvad man i nutiden ville kalde medicolegalt ligsyn; det gælder også uægteskabelige børn som findes døde straks efter fødslen, d.v.s. er taget af dage, direkte eller ved den udbredte børnebegrænsende metode, at man »kom til« at ligge dem ihjel i fællessengen. Endelig: når nogen dør i en præstefamilie er det herredsprovstens ret og pligt at foretage begravelsen (ophævet 1821).

Kirkeritualets forholdsvist korte afsnit om begravelse bruger hele 10 gange ordet »ligprædiken«, men det er tydeligt nok at det virkelige problematiske ved begravelsen var – og er – *ligtalen*, og det så meget mere som rituallet nu på det eftertrykkeligste sanktionerede og autoriserede den praxis som længe havde

fundet sted, at det »personlige« – til Guds ære og andre til godt eksempel – blev det afgørende, jfr. de mange udførlige trykte taler fra det 17. århundrede ved kongelige, adelige og andre begravelser af folk fra samfundets øvre lag. Som bekendt har skikke og vaner der dannes i de højere klasser en stærk tendens til at »synke nedad« og danne forbillede, næppe i samfundets bund, thi fattigbegravelserne var og blev en hastigt afsnuppet og uhøjtidelig affære, men så meget mere i et ambitiøst borgerskab – hvis vugge, som i Pinafore, har stået »i den jævne middelstand« – der, skønt kgl. forordninger på alle måder indprentede sparsommelighed ved gravgilder, dog stræbte opad og gerne imiterede storfolkenes begravelser, i kongelige og adelige kapeller eller – mere decent, dog højt attråværdigt – under kirkegulvene. Under disse forhold måtte det falde naturligt at bruge kirkerne, sådan at det egentlige – den personlige ligtale – foregik dér, hvorpå man gik ud til kirkegården og foretog begravelsen (visse egne har dog til nu bevaret ritualets form). Samme tendens blev accentueret da man efter 1760 begyndte at anlægge assistenskirkegårde udenfor byerne og da det 1805 blev forbudt at begrave inde i selve kirkerne og efterhånden også på de kirkegårde der lå udenom kirkerne i byernes centrum. Højtideligheden kom da til at foregå fra den dødes sognekirke (i en vis periode omkr. 1800 tit også fra hjemmet – det ansås ligesom hjemmedåb for det fineste) og derfra ud til kirkegården. Kirkeligt og borgerligt – det gjaldt selvsagt også den bedre del af bondealmuen – var ligtalens personlige afsnit det man virkelig lyttede til, og så måtte det selvsagt føles naturligt at også liget var tilstede mens elogen rullede under hvælvingerne; og det faldt atter godt i tråd med det personlighedsdyrkende 19. århundrede, hvis kirkelige retorikere snildt vidste at sammenvæve evangeliets forkyndelse med den afdøde personligheds lovprisning, en tendens som folkeligt set atter forstærkedes da aviserne for alvor begyndte at gøre noget ud af begravelsesreferater, og journalisten bevisligt ofte ikke havde bivånet højtideligheden, men – eventuelt informeret af familien eller præsten – dog udmærket var

istand til at fortælle en videbegærlig læserkreds »det egentlige«, d.v.s. det biografiske.

I godt to århundreder efter bestemmelserne fra 1683/5 indeholder lovgivningen intet vedrørende selve begravelsesritualet, derimod nok andre ting af interesse, f.ex. at fra 1819 kræves i København dødsattest fra en autoriseret læge; fra 1832 gælder det samme i købstæderne, principielt også på landet hvor dog ligsynsmænd – der var lægemangel! – kan træde i stedet. Der sker også en mildnelse i forholdet til selvmordere; man var – jfr. en interessant skrivelse fra kancelliet 1833 – helt på det rene med at der kunde findes undskyldende momenter og anbefalede præsterne en vis »Moderation« – efter omstændighederne, endda så vidt som til at jordpåkastelse i visse tilfælde kunde finde sted. 1866 afkriminaliserede en ny straffelov selvmordet, og selvmorderen havde derefter ret til begravelse i viet jord, med præst og jordpåkastelse. Selvmorderbegravelser er ingenlunde kendt for det gode, og endnu i 1890erne stred det kirkelige råd energisk for at selve jordpåkastelsen var det absolut eneste som i sådanne tilfælde måtte bevilges den døde. Forbudet mod jordpåkastelse på henrettede er ophævet med de kirkeministerielle regler som gennemførtes 1946, efter at straffelovstillægget af 1945 påny havde indført dødsstraf. Og bandlysning – i retslig og rituel form – forekommer så vidt vides ikke mere.

I sit – aldrig autoriserede – ritualforslag af 1839 nævnedes J. P. Mynster kun de tre sætninger, og tilføjede så: »Herre, lær os at tælle vore dage, at vi må bekomme visdom i hjertet! Amen«. Han foreslog enkelte ændringer i de retslige bestemmelser, fremhævede at begravelsen – og talen – enten kunne foregå direkte på kirkegården, i sørgehuset eller eventuelt i kirken, hvor kisten da sattes i midtergangen op mod altret og præsten holdt sin tale fra kordøren – hvilket formentlig har været udbredt praksis. Iøvrigt holdt Mynster sig stort set til kirkeritualet – mente dog at ikke-lutherske kristne kunne begraves med jordpåkastelse og tale (af den lutherske præst!) – og han brød sig ikke om den skik at mange præster bad fadervor efter jordpåkastelsen, men fandt det passende at nævne et

skriftens ord. Han lagde også vægt på at præsten og de tilstedeværende efter jordpåkastelsen holdt en stille bøn, med blottet hoved (jfr. Adam Homo: »Han blotter sin Kalot, saa sort som Natten, og Alle see med ham – tilbunds i Hatten«!).

Selvsagt har mange præster følt savnet af et fyldigere begravelsesritual, og mange har også været plaget af det store skel mellem de mere velbeslåede og de virkelig fattiges ligfærd; men sportlerne – in casu offeret som faldt ved begravelser og opfattedes som honorar for den dejlige tale – var i sig selv en ulempe og gav tit nok anledning til spot, som når Kierkegaard udleverede det præsteskab som »springer« hver gang der skimtes »en blå (femrigsdaler) seddel«. Et eksempel på et sådant gejstligt savn af begravelsesritual er P. E. Lind der med biskop Martensens tilladelse selv havde brugt følgende form – ens for både rige og fattige: salme, apostolsk hilsen, bøn, Jh. 5.24-29, tale, jordpåkastelse, bøn, fadervor, velsignelse, salme. Som biskop i Ålborg fremdrog Lind 1886 i det kirkelige råd sit ritual og foreslog det eller noget tilsvarende autoriseret, og især fremhævede han den berettigede forargelse over at forskellen på riges og på fattiges begravelse var så påfaldende: alle burde begraves fra kirken – i dårligt vejr blev fattigbegravelserne usømmeligt afjasket – og et fast ritual kunne hæmme ligtalernes vidtløftighed og gøre begravelseshandlerne mere ensartede. Sjællands biskop, B. J. Fog, replicerede at der nu engang var reelle forskelle i samfundet, og at det virkelig fortjenstfulde havde krav på hæderende omtale. Lind forestillede sig heller ikke den nøjagtige lighed – men alligevel! Sagen blev udsat til 1887, men da den kom op igen var det en almindelig opfattelse i rådet, at hvis præsterne fik et fast ritual at følge vilde de deraf tage anledning til at brodere endnu mere på »det personlige« i deres ligtaler, og da Fog rent ud gjorde et forbud mod ligtaler til betingelse for at gå med på et ritual var denne sabotage selvsagt så afgørende, at forslaget faldt og aldrig siden blev taget op i kirkerådet.

Da ligbrændingssagen første gang (1881) kom op var der i alle kirkelige lejre vidtgående

enighed om at afvise den og ialtfald om at hindre al kirkelig medvirken. Også her var biskop Lind en af de få undtagelser; han fandt ingen teologisk begrundede hindringer og i ritualet kunne man jo blot rette »jord« til »støv« – hvorfor mon ikke »aske«? – men heller ikke han ville pålægge præster at medvirke. I forventning om en snarlig lov tog kirkerådet 1891 sagen op igen; der afsløredes flere holdninger, men et flertal var afgjort imod kirkenes medvirken, et mindretal mente, mere pragmatisk, at det var uklogt om kirken sagde nej. Da loven kom (1/4-92) blev det ikke gjort til pligt for præster at medvirke, men det lykkedes ikke kirkerådet at komme til enighed om et totalt forbud og – da flertallet skiftede 1893 – heller ikke at få ensartede regler for eventuel gejstlig medvirken. Det nye flertal mente at præsten godt – som vanligt – kunne medvirke i hjem, kirke eller kapel, men absolut ikke i krematorium; her kunne han ikke møde i ornat og kun komme som privatperson. Efter disse linier udstedte ministeriet 1894 et cirkulære.

Hidtil havde der aldrig – og det kunne skabe pinlige episoder – være gjort brud på den gamle regel at præsten skal medvirke ved alle begravelser, men 1899 stiftedes en forening for borgerlig begravelse, og ved lov af 13/2-1903 blev borgerlige begravelser, uden præst og jordpåkastelse, tilladt også for folkekirkens medlemmer når der fra den afdøde forelå udtrykkeligt og skriftligt ønske derom. Sagen blev behandlet i det kirkelige udvalg af 1904 og på grundlag af dets forslag – dog noget liberaliseret – kom 19/4-1907 en ny og mere detaljeret lov om begravelse: hvis en af folkekirkens præster medvirker skal det sædvanlige ritual følges, men præsten er ikke pligtig til at tale og må ikke tale hvis de pårørende ikke ønsker det; man kan også frit henvende sig til en anden præst end sognets (dog uden at det kommer denne økonomisk til skade) og det tillades lægfolk at tale i kirke og kapel. Folkekirkens medlemmer kan, uden præst og jordpåkastelse, begraves på folkekirkens kirkegårde – når der i »testamentform« foreligger en gyldig udtalelse fra den afdøde herom; i så fald aftaler de pårørende alt fornødent med kirkegårdsbestyrelsen, og

det er tilladt at tale, synge, medtage faner etc., kun at alt sker sømmeligt og med orden og intet foretages som kunne være krænken- de for folkekirken.

I August Roesens Kirkeret hedder det (p. 115): »Jordpåkastelsen er det centrale i den kirkelige begravelseshøjtidelighed – på én gang nødvendig og tilstrækkelig til at der i kirkelig henseende har fundet begravelse sted«. Efter begravelsesloven af 26/6-1975 kan der næppe tænkes noget tilfælde hvor ikke folkekirkemedlemmer har ret til kirkelig begravelse og præster er pligtige at medvirke, når det ønskes; men ingen præst har forpligtelse overfor andre end folkekirken medlemmer og medlemmer af hans egen »menighed«, d.v.s. sogn og eventuelt sognebåndslø- sere. Det gælder iøvrigt også dødfødte og u- døbte børn (som jo ikke var medlemmer af folkekirken!); det var længe således at de udenfor København blev begravet med jord- påkastelse, men ikke i hovedstaden. Et tidli- gere forbud mod begravelser på visse hellig- dage er i princippet ophævet; præsten er sta- dig ikke pligtig at holde tale og må stadig ikke gøre det mod de pårørendes ønske; det anses for selvfølgeligt at han tilrettelægger alle en- keltheder i begravelsen med de nærmeste, og ønsker de ingen tale står det ham frit at læse nogle skriftord eller salmevers; vil man gerne have lagt en bestemt tekst til grund for talen bør ønsket – jfr. 1685 – efterkommes, og i givet fald må det være muligt at anvende sal- mer udenfor salmebogen. De strengere regler for borgerlig begravelse er lempet; klokke- ringning og jordpåkastelse, blot altså ikke ved en præst, kan finde sted (1932 foretog borgmester Ernst Kaper ved en borgerlig be- gravelse jordpåkastelse med kirkens ritual; sagen vakte uhyre opsigt, men det blev fast- slået at der ikke forelå en egentlig krænkel- se af lov og orden). Ikke blot kan alle nu blive begravet på folkekirken kirkegårde, men dens kapeller – kirkerne kun rent undtagel- sesvis – kan stilles til rådighed for andre tros- samfundets præster eller ved begravelse uden nogen slags gejstlig medvirken. Og endelig har begravelsesloven af 1975 slettet al forskel mellem kremation og jordbegravelse – i prak- sis var det sket længe før.

Debatten om et nøjere udformet og even- tuelt autoriseret begravelsesritual blev i det 20. århundrede flere gange genoplivet. 1910 udarbejdede Odense præstekonvent – med tilslutning af Fyns stiftskonvent – en »ufor- bindende« vejledning: handlingen tænkes fo- regået i kirken og indledes efter klokke- ringning med freds- og nådeshilsen, derefter skriftlæsning, salme, tale, atter skriftlæsning (tre alternativer), altertjeneste med kollekt og velsignelse. Om fremgangsmåden ved graven er ritualet tavst. Samme år udarbejdede bisp- erne, i forbindelse med den mere omfattende ritualrevision, et begravelsesritual, skønt de ytrede tvivl om hvorvidt et sådant ritual overhovedet burde tages i brug, men det kunne ialtfald være »et tillæg til overvejel- se«. Ingen af disse ritualer autoriseredes – men Odense-ritualet har ialtfald været i hyp- pig brug – og da interessen for et ritual stadig gjorde sig gældende nedsatte ministeriet 1927 en kommission til at overveje sagen og even- tuelt stille forslag. Forslaget kom allerede samme år, men bisp-erne fandt det alt for vidtløftigt og mente iøvrigt stadig at et ritual ialtfald ikke var nødvendigt, måske næppe heller ønskeligt. Ikke des mindre udarbejde- de de selv et kort forslag som 1930 udsendtes til præsterne, ikke som forskrift, men til hjælp og vejledning. Det indledes med en sal- me, freds- og nådeshilsen, skriftlæsning (to muligheder), tale, salme. Ved graven: 1. Pe- ter 1.3, jordpåkastelse med ordene fra 1685, fadervor (eventuelt også et salmevers og vel- signelsen), salme. At knytte fadervor til jord- påkastelsen var – jfr. Mynsters oplysning om den praksis mange præster brugte – forment- lig forlængst blevet fast skik. Sværere er det at afgøre om de ord fra Petersbrevet som også indledte dåbsritualet af 1912 først nu blev knyttet til begravelsen eller om også de (sandsynligvis) havde været almindeligt an- vendt tidligere; ialtfald skabtes der mulighed for gennem et markant skriftord som indle- der dåben og afslutter begravelsen at forkyn- de »det levende håb« som den ramme hvori det døbte menneskes liv udfolder sig.

Endelig kom i 1963 Prøveritualbogen med et mere og et mindre fyldigt forslag til begr- avelse, og som ved de tidligere forslag fra dette

århundrede var der også her angivet en særlig form til brug ved børnebegravelse. Det fyldigste af forslagene: salme, salutation (eller nådeshilsen), kollekt (to forslag), første læsning (flere alternativer), anden læsning (flere alternativer), salme, indledningsbøn, tale, bøn – flere forslag – kollekt (to forslag), velsignelse, salme. Ved graven: 1. Peter 1.3, jordpåkastelse, fadervor, apostolsk velsignelse.

Iøvrigt rummer Prøveritualbogen også forslag til ritualer for begravelse af dødfødte, for bisættelse fra hjemmet, urnebegravelse og begravelse på havet.

Der findes altså siden reformationstiden en ganske solid tradition for ønsker om et ritual der går ud over det eneste virkelig gyldige – 1685-ritualet – men lige så vist er det at ingen ønsker nogensinde har ført til et autoriseret ritual. Vil man tale om en afsporing ligger den ganske afgjort i 1685-ritualet som lod den tidligere evangelieforkyndelse ved graven eller efter begravelsen indlede med et biografisk afsnit – det havde naturligvis, som før sagt, været skik længe før kodificeringen i 1685 – og det biografiske, til det panegyriske grænsende, blev herefter – kombineret med

det sociale perspektiv i den afgrundsdybe forskel på riges og fattiges ligfærd – den anstødssten hvorpå alle senere tilløb til et bredt anlagt begravelsesritual snublede. Selv ville jeg nære betydelig skepsis til et i mange enkeltheder udformet (autoriseret) ritual, uanset om man lægger de mere »lavkirkelige« fra århundredets begyndelse eller de mere »højkirkelige« i Prøveritualbogens gudstjenestlige form til grund.

Gennem den – også i ritualforslagene bestående – tradition er der vist nok givet præster og pårørende mulighed for både at forme en ramme som med bekendthedsens kvalitet er accepteret i sognet og samtidig gør det muligt at indrette de enkelte begravelser med rimeligt hensyn til individuelle ønsker. Jeg har altid selv fra prædikestol eller talerpult brugt trosbekendelsen og egentlig undret mig over at ingen af de hidtidige ritualforslag har været inde på denne – efter mit skøn selvfølgelig – mulighed for at knytte jordfæstelsen sammen med dåben. Men jeg ønsker heller ikke det autoriseret og skal ikke slutte denne korte historiske redegørelse med endnu et forslag til begravelsesritual.

Principiel indledning til begravelsesritualet

(Th. V. Kragh)

Ved en kirkelig jordfærd skal man erindres om, at det er et menneske, en person, der begravnes, ikke en ting, ikke et dyrekadaver, men et menneske, skabt i Guds billede, et menneske, som Kristus har levet og er død og opstanden for. I vor tids tingsliggørelse og følelse af fremmedgørelse skønnes det af vigtighed, at man markerer dette.

Da man samtidigt skal undgå persondyrkelse, og undgå at mennesket overlades til sin ensomhed i døden, skal begravelseshandlin-

gen indbygges i en gudstjeneste, i den helhed, i det verdenssyn, som blev skabt ved Kristus.

Det stiller visse krav til ritualerne og handlingens udførelse. Kommissionen kan blot komme med forslag, opstille visse modeller som vejledende, bortset fra jordpåkastelsesordene, der er foreskrevet. Herom mere senere. Iøvrigt må der ifølge sagens natur råde megen frihed.

»Længere form med gudstjenestepræg« følger strukturen fra liturgikommissionens

forslag til højmesse og kan afkortes efter omstændighederne, tilpasses lejligheden, den tid, der er til rådighed og de pårørendes ønsker. Talen kan eventuelt erstattes af en bøn.

De foreslåede bønner er hentet forskellige steder fra, nogle er komponeret til ritualforslaget. Som det fremgår, er der overført to bønner fra Prøveritualbogen af 1963. Fra Den danske Salmebogs bønnebog er nr. 17, udarbejdet af Halfdan Høgsbro og Gunnar Pedersen, gengivet i omarbejdet skikkelse ved Anna Sophie Seidelin, hvis kollekt til 16 s.e. trinitatis også er foreslået til brug ved denne lejlighed.

I »Kort begravelseshandling« er anført nr. 30 i Den danske Salmebogs bønnebog fra Guldbergs salmebog, aftenbøn om onsdagen, bearbejdet af Anna Sophie Seidelin. Dersom nogen skulle finde den bøn for lidt profileret, mindre skarp i konturerne, lidt svækket i en genuint kristelig formulering, skal man erindre sig, at folkekirken i en begravelsessituation kan stå overfor mennesker med varierende kristendomstydninger, og at det derfor ikke er uberettiget at åbne for flere nuancer i bønner ved et begravelsesritual.

Den kirkelige begravelsessituation har som bekendt mange århundreders erfaring bag sig og fungerer som oftest rimeligt egnet. Man kan i den forbindelse bemærke nogle ytringer af Hal Koch i artiklen »Folkereligion og kirke« fra 1960, gengivet i bogen »Om tolerance« 1966 side 136. Folkereligionen er udtryk for menneskets betagethed af livet, at dette er mere end mad og penge, at der er noget op højet og vældigt over det. Det ytrer sig ved livets fester. Sådanne fester hører med til den menneskelige tilværelse, og det er dem, man forlanger, at kirken til en vis grad skal »iscenesætte«. »Enhver, der har overværet det, ved, hvor svært det er at iscenesætte en borgerlig begravelse. Man tænke blot på den utilfredshed, som i vide kredse gav sig til kende ved de to sidste statsministres begravelse«. Kirken har åbenbart fundet frem til en acceptabel form, der uden at gå på akkord med evangeliet imødekommer et behov hos mennesker i vide kredse, og som alligevel i sin bredde er egnet til at frembære det kristne

budskab i denne særlige og krævende situation.

Det bør bemærkes, at der ikke blot forventes noget af præsten ved denne lejlighed, men også af menighedens medlemmer. Jeg har oplevet, at en af landsbyens beboere blev alvorligt bebrejdet, at han ikke mødte op ved en af bymændenes jordefærd. Han var forhindret og lovligt undskyldt. Men alligevel måtte han høre for det. Det blev betragtet som en borgerpligt at stille, når man tager afsked med en af byens folk. Det var på et sted, hvor man »kom hinanden ved« og før den tid, da det blev mere almindeligt at foretage begravelser i stilhed. Denne episode siger noget om menneskers fornemmelse af, at man har et fællesskab med de døde, ikke bare kan forlade dem, så snart de har lukket deres øjne, og lade præsten alene foretage den videre ekspedition.

Om begravelsestalen

Begravelsestalen indtager i mange tilfælde den største plads i præstens og følgets bevidsthed. Ritualen kan ifølge sagens natur ikke anføre noget om ligtalet, og problematikken skal derfor omtales her i det principielle afsnit.

I den tidligere begravelseslov var det bestemt, at præsten ikke var pligtig at holde ligtale, og at han ej heller var berettiget hertil imod de nærmestes ønske. Denne bestemmelse findes ikke i den nye begravelseslov, idet den er anset for at være temmelig overflødig, anføres det i August Roesens »Dansk Kirkeret« 1976 s. 117. At bestemmelsen er overflødig, er jeg uenig i. Det ville være godt, at det stod sort på hvidt, hvordan pligt og rettigheder er fordelt i den henseende i stedet for, at man måske skal have pinlige drøftelser i en pinlig situation. Det kan meget vel tænkes, at en præst kunne fristes til at hævde sin ret til at tale ved en lejlighed, da mange mennesker er mødt op, og at de pårørende ville hævde deres ret til overfor præsten at få holdt en ligtale for de penge, de betaler i kirkeskat og i kraft af menighedsmedlemmers demokratiske medbestemmelse. Det må an-

ses for beklageligt, at de klare ord om ret og pligt i den henseende er fjernet fra loven.

Der er pårørende, der har deres særdeles gode grunde til at bede sig fritaget for ligtale. Og der kan være tilfælde, da præsten ved et forlangende om ligtale stilles i en umulig situation. I de tilfælde, da ligtalen bortfalder af den ene eller anden grund, bruges ofte oplæsning af egnede bibelord.

Præsten får en meget delikat opgave betroet, når han/hun skal forme mindeordene. Bekvemmelighed kan friste til at undlade personlig omtale af den afdøde og holde en prædiken slet og ret. Og dennes betydning skal naturligvis ikke undervurderes. Men det kan alligevel føles som et savn, hvis det slet ikke fremgår, hvem det er, der nu har afsluttet sit livsforløb og – dersom de pårørende er indforstået, og hvis der ikke er nedlagt veto i testamentariske bestemmelser – noget om dette forløb og denne menneskeskæbne.

De personlige afsnit i en ligtale er en udfordring til præstens takt og indlevelse i menneskeskæbner. Om ligtalens problem er der skrevet meget. Enkelte typiske udtalelser kan anføres. Ludvig Holberg skrev i Epistola 240 (se Ludvig Holberg Værker i tolv bind ved F. J. Billeskov Jansen. 1971 bd. XI s. 185) »Jeg besøgte forgangen uge N.N. for at besøge hans bibliotek, hvilket jeg fandt i alle måder at svare til den beskrivelse, jeg derover havde hørt... Bøgerne er efter de videnskaber, som de befatter, distingverede ved bind af adskillige slags farver. Den første og fornemste hylde var besat med lig-prædikener, alle indbundne udi sort fløjl; hvilket viser, at manden anser dem for kernen i hans hele bibliotek, hvori han ikke har uret: Thi det er ved ligprædikener man kanoniseres og gøres salige«. Holbergs lune og ironi peger på, hvor nogle af ligtalens fristelser ligger.

Erik Pontoppidan fortæller i »Menoza« et træk af H. A. Brorsons provst Johann Herman Schraders optræden ved en begravelse i Tønder. Det var på det sted skik, at en levnedsbetegnelse af den afdøde, ofte forfattet af slægt og venner, blev læst op i kirken. »En ligprædiken hørte jeg i Tønder holdes over en rig, men uretfærdig og ilde udråbt

mand. Dog de såkaldte personalia, som skulle læses over ham, var meget priselige. Provst Schrader, som ej forud havde overset dem, læste et godt stykke hen, førend han besindte sig, brød af og sagde: Hvad er det, jeg her læser? Lutter løgn, dertil er hele byen vidne«. (Citeret efter L. J. Koch: Salmedigteren Brorson. 1932 s. 57).

I »Danmarks og Norges Kirkeritual« 1685, niende kapitel behandles emnet »Om Lig og Begravelse«. Ritualen går ud fra den skik, som endnu opretholdes visse steder i landet, at man først nedsætter liget i graven, hvorefter jordpåkastelsen forrettes ved præsten. Derefter går man ind i kirken og præsten på prædikestolen »og kortelig udlægger en bekvem tekst af den hellige skrift, som kan være de sørgende til trøst og husvælelse, og andre efterlevende Guds børn til formanelse og undervisning«.

Ved samme lejlighed skal præsten »læse den afdødes liv og levned for menigheden«. »Begærer nogen en sær[lig] tekst af præsten, da bør han dérudi at føje dem, såfremt den ellers skikker sig på slig en forretning«.

Præsterne skal »vel vogte sig, at deres ligprædikener ikke bliver panegyrisk snak, så at de enten efter hedningernes sædvane siger for meget til den afdødes ros og besmitte deres hellige kald såvel som deres samvittighed dermed, eller og melde noget usømmeligt om hannem andre til forargelse og de pårørende til beskæmmelse, men hvis sandt er og vitterligt i menigheden, det må de med måde og god maner beskedelig udsige andre til afsky og advarsel.«

Jordpåkastelsen

Det er blevet skik at nævne 1. Petersbrev 1,3 før jordpåkastelsen, hvorved tankerne henføres til dåbens gave. Der er i forslaget endvidere anført en indledning, der inddrager slutningsordene fra trosbekendelsen.

For at understrege det personlige er der præster, der umiddelbart inden jordpåkastelsen nævner den afdødes navn. Det påskønnes ofte af de efterladte.

Med jordpåkastelsens tredje led »Af jor-

den skal du igen opstå« eller »Jesus Kristus skal oprejse dig på den yderste dag« tages der ikke forskud på dommen. Den i forslaget anførte alternative formulering: »Jesus Kristus skal oprejse dig på den yderste dag« finder sin skriftbegrundelse i Johs. 6,44: »Ingen kan komme til mig, uden Faderen, som sendte mig, drager ham; og jeg skal oprejse ham på den yderste dag«.

Den i Aug. Roesens kirkeret 1976 s. 115 anførte praksis, hvorefter dødfødte børn i København er blevet begravet uden jordpåkastelse, udenfor København med jordpåkastelse, såfremt forældrene ønsker det – er ophævet ved bestemmelse i lov nr. 225 af 31. maj 1968 om anmeldelse af fødsler og dødsfald og lov nr. 346 af 26. juni 1975 om begravelse og ligbrænding, idet afgørelsen er

overladt til begravelsesmyndigheden, ifølge skrivelse fra kirkeministeriet af 6. juni 1985.

Sammenfattende kan det siges, at ritualet bestræber sig for at tage den afdødes skæbne ud af mængden, tingsliggørelsen, anonymiteten, statistikken og understreger det enestående, det særlige, det egenartede, det uerstattelige ved dette menneskes nu afsluttede livsforløb, eventuelt ved navns nævnelse og ved – i givet fald – at fremføre en levnedstegning uden på nogen måde at forudgribe dommen, – og til lige tager den afdøde ud af ensomheden ved andres deltagelse i begravelseshøjtidene og ved at lade begravelseshandlingen fremtræde som en gudstjeneste, hvor evangeliet om Kristi stedfortrædende liv, død og opstandelse for den enkelte vil være hovedsagen.

Forslag til begravelsesritualer

Med klokker ringes der efter stedets skik.

Længere form med gudstjenestepræg

Efter præludium og en salme siger præsten:

Nåde være med Eder og fred fra Gud, vor Fader og Herren Jesus Kristus.
Amen.

Eller:

Herren være med jer.

og menigheden svarer:

Og med din ånd.

Eller:

Og Herren være med dig.

Hvorefter præsten siger:

Lad os alle bede!

Almægtige, evige Gud, barmhjertighedens Fader, og al trøsts Gud, hør os, når vi i sorgen og savnet kalder på dig, og hjælp os med trøst og styrke i vor nød, ved Jesus Kristus, vor Herre, Amen. (Prøverit. s. 101)

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader. Du, som af din faderlige kærlighed til os har givet os din enbårne søn, for at vi skal tro på ham og ved ham have evigt liv, vi beder dig, giv din Helligånd i vore hjerter, så vi må være bestandige i troen og således blive salige, ved din elskede søn, Jesus Kristus, vor Herre, Amen. (Prøverit. s. 101)

Eller:

Barmhjertige Fader! Tak for livet, du gav os med al dets glæde og sorg. Hold os nu fast hos dig. Mind os om din egen Søn, der døde og stod op af graven, for at vi skal have et levende håb. Mind os om vor dåb, hvor vi blev dine børn med tilsagn om vore synders forladelse og evigt liv med din Søn. Hjælp os at sætte alt vort håb til dig, når du samler os alle med din Søn i dit kommende rige. Dér vil vi takke dig til evig tid for vor frelse. Amen. (Salmebogen nr. 17)

Eller:

Vor Skaber og Fader i Himmelen,
 du ser vore sorger,
 det ved vi fra din kære Søn,
 Jesus Kristus, vor Herre,
 som delte livet og døden med os her,
 for at vi skal dele hans liv i evighed.
 Nu beder vi dig:
 giv os din Helligånd.
 Giv os kærlighed ud af din kærlighed,
 sorg ud af din sorg,
 liv ud af dit liv,
 så vi tager mod til os
 og tror din Søn på hans ord,
 kaster al frygt fra os
 og lever glade med hinanden her,
 indtil du glæder os for evigt i dit lys,
 du, som med Sønnen lever og regerer
 i Helligånds enhed,
 én sand Gud
 fra evighed til evighed. Amen

(A.S.S. til 16. s.e.Trin. (I) Forslag til Alterbog s. 313)

Derefter siger præsten:

Således skriver Salmisten:

Herre, du ransager mig og kender mig! Du ved, når jeg sidder, og når jeg står op, du fatter min tanke i frastand, du har rede på, hvor jeg går eller ligger, og alle mine veje kender du grant. Thi før ordet er til på min tunge, se, da ved du det, Herre, til fulde. Bagfra og forfra omslutter du mig, du lægger din hånd på mig. At fatte det er mig for underfuldt, for højt, jeg evner det ikke! Hvorhen skal jeg gå for din Ånd, og hvor skal jeg fly for dit åsyn? Farer jeg op til Himlen, da er du der, reder jeg leje i dødsriget, så er du der. Tager jeg morgenrødens vinger, fæster jeg bo, hvor havet ender, da vil din hånd også lede mig der, din højre holde mig fast! Og siger jeg: »Mørket skal skjule mig, lyset blive til nat omkring mig«, så er mørket ikke mørkt for dig, og natten er klar som dagen, mørket er som lyset. (Salme 139, 1-12)

Eller:

Min sjæl, lov Herren, og alt i mig love hans hellige navn! Min sjæl, lov Herren, og glem ikke alle hans velgerninger! Han, som tilgiver alle dine

misgerninger og læger alle dine sygdomme, Han, som udløser dit liv fra graven og kroner dig med miskundhed og barmhjertighed, han, som mætter din sjæl med godt, så du bliver ung igen som ørnen! Herren øver retfærdighed og ret mod alle fortrykte. (Salme 103, 1-6)

Eller:

Som en fader forbarmer sig over sine børn, forbarmer Herren sig over dem, der frygter ham. Thi han kender vor skabning, han kommer i hu, vi er støv. Som græs er menneskets dage, han blomstrer som markens blomster. Når et vejr farer over ham, er han ej mere, hans sted får ham aldrig at se igen. Men Herrens miskundhed varer fra evighed og til evighed over dem, der frygter ham. (Salme 103, 13-17a)

Eller:

Herren er min hyrde, mig skal intet fattes. han lader mig ligge på grønne vange. Til hvilens vande leder han mig, han kvæger min sjæl, han fører mig ad de rette veje for sit navns skyld. Skal jeg end vandre i dødsskyggens dal, jeg frygter ej ondt. Thi du er med mig, din kæp og din stav er min trøst.

(Salme 23, 1-4)

Eller:

Lær mig, Herre, at kende mit endeligt, det mål af dage, jeg har, lad mig kende, hvor snart jeg skal bort! Se, i håndsbredder målte du mine dage ud, mit liv er som intet for dig, som et åndepust står hvert menneske der. Kun som en skygge er menneskets vandring, kun tomhed er deres travlhed, de samler og ved ej, hvem der får det. Hvad bier jeg, Herre, da efter? Mit håb står ene til dig. (Salme 39, 5-8)

Eller:

Således skriver profeten Esajas:

Og dog – vore sygdomme bar han, tog vore smerter på sig. Vi regnede ham for plaget, slagen, gjort elendig af Gud. Men han blev såret for vore overtrædelser, knust for vor brødes skyld, os til fred kom straf over ham, vi fik lægedom ved hans sår. Vi for alle vild som får, vi vendte os hver sin vej, men Herren lod falde på ham den skyld, der lå på os alle. (Esajas 53, 8-11)

Endvidere kan følgende skriftstykker læses: Salme 103 (hele salmen), Salme 130, 1b-6 og Esajas 55, 8-11.

Sammen med/eller i stedet for en læsning fra Det gamle Testamente kan man bruge trosbekendelsen:

Vi forsager Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen.
Vi tror på Gud Fader, den almægtige, Himmelens og jordens skaber,
og på Jesus Kristus, hans enbårne Søn, vor Herre, som er undfanget ved

Helligånden, født af jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begravet, nedfaret til Dødsriget, på tredje dag opstanden fra de døde, opfaret til Himmels, siddende ved Gud Faders, den almægtiges, højre hånd, hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.

Vi tror på Helligånden, den hellige, almindelige kirke, de helliges samfund, syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv, Amen.

Efter en salme følger tale og/eller prædiken, der kan have et af nedenstående nytestamentlige tekststykker som udgangspunkt eller afslutning:

Da sabbaten var omme, købte Maria Magdalene og Maria, Jakobs moder, og Salome vellugtende salver for at gå hen og salve ham. Og ganske tidlig på den første dag i ugen kommer de til graven, da solen var stået op. Og de sagde til hverandre: »Hvem skal vælte os stenen fra graven?« Men da de så op, ser de, at stenen var væltet fra, (den var nemlig meget stor). Og da de kom ind i graven, så de en ung mand sidde ved den højre side iført en lang hvid klædning, og de blev forfærdede. Men han siger til dem: »Bliv ikke forfærdede! I søger efter Jesus fra Nazareth, den korsfæstede. Han er opstanden, han er ikke her. Se, dér er stedet, hvor de lagde ham. Men gå hen og sig til hans disciple og til Peter, at han går forud for jer til Galilæa. Dér skal I se ham, som han har sagt jer«. Og de gik ud og flygtede bort fra graven, thi de skælvede og var helt ude af sig selv. Og de sagde ikke noget til nogen, thi de var bange.

(Mark. 16, 1-8)

Eller:

Thi således elskede Gud verden, at han gav sin Søn den enbårne, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv. (Johs. 3, 16)

Eller:

Jesus sagde: »Jeg er opstandelsen og livet. Den, som tror på mig, skal leve, om han end dør. Og enhver, som lever og tror på mig, skal i al evighed ikke dø«. (Johs. 11, 25-26a)

Eller:

Eller ved I ikke, at alle vi, som blev døbt til Kristus Jesus, blev døbt til hans død? Vi blev altså begravet med ham ved dåben til døden, for at, som Kristus blev opvakt fra de døde ved Faderens herlighed, således skal også vi leve et helt nyt liv. Thi er vi sammenvoksede med ham ved en død, der ligner hans, skal vi også være det ved en opstandelse, der ligner hans. (Rom. 6, 3-5)

Eller:

Er Gud for os, hvem kan da være imod os? Han, som ikke sparede sin egen

søn, men gav ham hen for os alle, hvor skulle han kunne andet end skænke os alt med ham? (Rom. 8, 31b-32)

Eller:

Lad det samme sindelag være i jer, som var i Kristus Jesus: Da han var i guddomsskikkelse, holdt han det ej for et røvet bytte at være Gud lig, men han gav afkald og tog tjenerskikkelse på og blev mennesker lig. Og da han i fremtræden fandtes som et menneske, ydmygede han sig selv og blev lydige til døden, ja, døden på et kors. Derfor har Gud også højt ophøjet ham og skænket ham navnet over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig i himmel og på jord og under jorden, og hver tunge skal bekende til Gud Faders ære: Jesus Kristus er Herre! (Fil. 2,5-11)

Endvidere kan følgende skriftstykker bruges:

Matt. 28, 1-10, Lukas 24, 1-6a, Johs. 14, 1-6, Rom. 8,38-39, Rom. 14, 7-9, 1. Kor. 15, 54-57, eller Johs. Åb. 21, 3-5a.

Herefter følger en salme.

Hvis der ikke er jordpåkastelse i kirke eller kapel, siger præsten:

Lad os alle bede!

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig af hjertens grund, fordi du har ladet os leve i denne salige tid, da vi kan høre dit hellige evangelium, ved hvilket du har ladet os kende din faderlige vilje og se din søn, Jesus Kristus. Vi beder din grundløse barmhjertighed, at du vil lade os beholde dit ords lys og med din Helligånd lede og styre vore hjerter, så vi aldrig viger derfra, men holder fast ved det, og endelig bliver salige, ved din elskede Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed, Amen. (13. s.e.trin., Veit D., prøvealterbogen)

Eller:

Vi takker dig, hellige Fader, for dit hellige navn, som du har ladet tage bolig i vore hjerter, og for kundskaben, troen og det evige liv, som du har åbenbaret os ved din tjener, Jesus. Dig være ære i al evighed.

Du, almægtige hersker, skabte det altsammen for dit navns skyld. Mad og drikke har du givet mennesker at nyde, for at de skulle takke dig, men os gav du åndelig mad og drikke og evigt liv ved din tjener, Jesus.

Dig være ære i al evighed!

Herre, kom din menighed i hu, så at du udfrier den fra alt ondt og fuldender den i din kærlighed. Som brødet var spredt ud over agrene, men blev samlet til ét, således samle du din menighed fra jordens ender ind i dit rige!

(Didaché, salmebogens bønnebog nr. 9)

Eller:

Almægtige Skaber, vor kære Fader,
 vi takker dig af hele vort hjerte,
 fordi du har vendt alting om,
 dengang du tog alle vore byrder fra os
 og lod din egen udvalgte Søn
 bære dem med sig til graven.
 Nu vil vi dristigt stå frem for dig,
 der selv har sørget over en søn,
 og bede dig:
 frels os, som du frelste ham,
 giv os mod til at leve og elske
 uden angst for død og ulykke,
 oprejs os med alle vore kære
 på den yderste dag,
 som du oprejste Jesus Kristus,
 med hvem du lever og regerer
 i Helligånds enhed,
 én sand Gud
 fra evighed til evighed. Amen.

(A.S.S. til 21. s.e.trin. (I) Forslag til Alterbog s. 340)

Eller:

Vor Gud og Fader i Himmelen,
 vi takker dig,
 fordi du modtog vor Herre Jesus Kristus i dit rige,
 da Han havde givet sit liv
 for at frelse verden.
 Og vi beder dig,
 modtag også os,
 som er døbt til hans død.
 Lad os ikke gå tabt i frygt og vrede
 på sorgens dag,
 lad os leve, som Herren ville,
 håbefuldt i hans tro,
 indtil du gør os til evig tid salige
 ved din korsfæstede og opstandne Søn, Jesus Kristus vor Herre,
 som med dig lever og regerer
 i Helligånds enhed,

én sand Gud
fra evighed og til evighed. Amen.

(A.S.S. til Langfredag, let bearbejdet. Forslag til Alterbog s. 162)

Eller:

Kærlige retfærdige Gud,
de hjælpeløses hjælper,
de fortabtes frelser,
de lykkeliges dommer,
dig beder vi:
giv os din Helligånd.
Hold vort håb i live,
så vi ikke fortvivler i ulykkens dage,
hold vor tro i live,
så vi ikke går tabt for dig,
hold vor kærlighed i live,
så vi ikke går tabt for hinanden i vor sorg,
men lever så godt vi forstår det,
indtil du samler os hos dig
under den ny himmel på den nye jord,
genskabte ved Jesus Kristus, vor Herre. Amen

(A.S.S. til 1. s.e.trin. I, let bearbejdet. Forslag til Alterbog s. 232).

Eller:

Almægtige evige Gud! Vidunderligt skabte du os af jordens stof og indblæste os din Ånde, så vi blev levende mennesker, og for vort liv vil vi takke dig. Dog, synd og død har til vor sorg sat skel mellem os og dig. Men du modtog os i den hellige dåb, du genfødte os ved vand og ånd til liv og håb med Jesus Kristi opstandelse fra de døde. Derfor vil vi takke dig, mens vi lever nu, og til evig tid hos dig, når du samler os nyskabte hos dig med din kære Søn, Jesus Kristus vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed til evighed, Amen.

(A.S.S.)

Derefter siger præsten:

Således skriver apostelen Paulus i Romerbrevet:

Thi jeg er vis på, at hverken død eller liv eller engle eller åndemagter eller noget nuværende eller noget tilkommende eller kræfter eller det høje eller det dybe eller nogen anden skabning vil kunne skille os fra Guds kærlighed i Kristus Jesus, vor Herre. (Rom. 8, 38-39)

Eller et af de førnævnte forslag til nytestamentlig læsning.

Derefter velsignelsen:

Herren velsigne dig og bevare dig!
 Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig!
 Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred! – Amen, Amen, Amen.

Eller:

hvis man kun vil bruge den aronitiske velsignelse ved jordpåkastelsen, kan følgende velsignelse bruges:

Vor Herres Jesu Kristi nåde, Guds kærlighed og Helligåndens samfund være med os alle, Amen.

Eller:

Den almægtige og barmhjertige Gud, Fader, Søn og Helligånd, velsigne og bevare jer. – Amen. (Prøveritualbogen s. 137)

Der slutes med en salme, hvorefter kisten bæres ud.

Kort begravelseshandling

Efter en salme siger præsten:

Nåde være med jer og fred fra Gud vor Fader og Herren Jesus Kristus, Amen.

Lad os bekende vor kristne tro:

Vi forsager Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen.

Vi tror på Gud Fader, den almægtige, himmelens og jordens skaber, og på Jesus Kristus, hans enbårne Søn, vor Herre, som er undfanget ved Helligånden, født af jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begravet, nedfaret til Dødsriget, på tredje dag opstanden fra de døde, opfaret til himmels, siddende ved Gud Faders, den almægtiges, højre hånd, hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.

Vi tror på Helligånden, den hellige, almindelige kirke, de helliges samfund, syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv, Amen.

Eller:

En af de nævnte gammeltestamentlige tekster på side 51 kan læses.

Derefter følger en kort tale, som til indledning eller afslutning kan have en af de på side 52 nævnte tekster fra Det nye Testamente

Eller:

Talen kan erstattes af en af de følgende bønner:

Gud Helligånd,
 du er vor talsmand,
 du vidner om Faderen gennem os,
 for du er stærk i de svage.
 Dødelige er vi mennesker,
 vort liv brænder stærkest
 i samme nu, det er undfanget,
 og lavere, alt som vi lever,
 indtil det slukkes af ælde.
 Men du er en modsat Gud,
 du tænder dit lys i os
 ved dåben, før vi kan skønne det,
 og medens vi standser i væksten,
 brænder dit lys stadig højere for os
 og oplyser mørket omkring os
 og flammer op i en evig glæde
 med opstandelsens ord over os
 og tre skovle jord på vor kiste.
 Bliv hos os, Guds Helligånd,
 vort vidne om Kristus,
 Guds morgenrøde fra det Høje,
 han som med Faderen lever og regerer
 i enhed med dig,
 én sand Gud
 fra evighed til evighed. Amen.

(A.S.S. til 2. Pinsedag. Forslag til Alterbog s. 223)

Eller:

Herre! Al visdom og kundskab er i dig, du kender det, som er nu, som har været og skal komme. Nu ender vi denne livsdag, og vi bringer dig vor ydmyge tak i Jesu navn for al den nåde, du har vist os. Vi ved ikke, hvad der kan times os. Men du, Herre, kender vore dages tal. Det er skjult for os, hvordan det skal gå os, men du ved det, og i din hånd er vi trygge. Når din Ånd vil lyse for os og vidne med vor ånd, at vi er dine, så skal mørket selv blive lyst for os, og intet skal skille os fra din kærlighed i Jesus Kristus, vore Herre. Bred dine vingers skygge over os, levende og døde, så går vi til hvile i dit navn. Hør os for Jesu skyld, Amen. (Aften om onsdagen, nr. 30 i Salmebogens bønnebog, bearbejdet af A.S.S.)

Eller:

Barmhjertige Fader! Tak for livet du gav os med al dets glæde og sorg. Hold os nu fast hos dig. Mind os om din egen Søn, der døde og stod op af graven, for at vi skulle have et levende håb. Mind os om vor dåb, hvor vi blev dine børn med tilsagn om vore synders forladelse og evigt liv med din Søn. Nu giver vi vor kære N.N. fra os i dine hænder. Giv N.N. en glædelig opstandelse hos dig i dit kommende rige, hvor du samler os, de levende og de døde, med din elskede Søn, vor Frelser. Dér vil vi glædes og prise dig med hinanden til evig tid. Amen (Salmebogens bønnebog nr. 17, bearbejdet af A.S.S.)

Eller:

Almægtige evige Gud,
 du har skabt os,
 vi er dit værk.
 Du kender os,
 som vi ikke kender os selv.
 Vor viljes vej kender du,
 før vi ved, hvor den fører hen,
 du ser vor nød, før den føles,
 vor anger og sorg, før vi fortvivler,
 vor angst tager du til dit hjerte.
 Din himmel er uden grænser,
 dog er du os nær,
 når vi beder til dig
 og kalder dig Fader.
 Derfor taber vi ikke modet,
 uanset hvordan det går os,
 men holder os til dig,
 mens vi lever her,
 indtil vi bliver til evig tid salige
 hos dig, som med Søn og Helligånd
 lever og regerer,
 én sand Gud
 fra evighed til evighed. Amen.

(A.S.S. til Nytårsdag II, Forslag til Alterbog s. 64).

Eller:

Vor Fader i Himmelen, vi takker dig for din kærlighed og trofasthed i din Søn, Jesus Kristus, for alle livets gaver, for vore kære og for alt, hvad du gav os i hende/ham, som vi nu har mistet. Vi beder dig, tag hende/ham i dine hænder,

trøst os i sorgen, og vær os tilsidst en nådig dommer, og skænk os for Jesu skyld en glædelig opstandelse. Amen. (Prøverit. s. 104)

Eller:

Vor Fader i Himmelen, vi takker dig for hver god gave i dette liv og for det evige livs håb, som du har genfødt os til ved Jesu opstandelse. Se i nåde til hende/ham, der gik bort, og vær os alle for Jesu skyld en nådig dommer. Bevar os i troen, at vi engang med alle dine frelste må kunne love og prise dig i evighed. Amen. (Prøverit. s. 104)

Efter en salme følger jordpåkastelsen, Fadervor og velsignelsen, hvorefter der afsluttes med en kort salme.

Barnebegravelse

Efter en salme siger præsten:

Nåde være med jer og fred fra Gud, vor Fader, og Herren Jesus Kristus. Amen.

Lad os alle bede!

Almægtige, evige Gud, barmhjertighedens Fader og al trøsts Gud. Hør os, når vi i sorgen og savnet kalder på dig, og hjælp os med trøst og styrke i vor nød, ved Jesus Kristus, vor Herre. Amen. (Prøverit., s. 101)

Derefter siger præsten:

Således skriver salmisten:

Herre, du ransager mig og kender mig. Du ved, når jeg sidder, og når jeg står op, du fatter min tanke i frastand, du har rede på, hvor jeg går eller ligger, og alle mine veje kender du grant. Thi før ordet blev til på min tunge, se, da ved du det, Herre, til fulde. Bagfra og forfra omslutter du mig. At fatte det er mig for underfuldt, for højt, jeg evner det ikke. Hvorhen skal jeg gå for din ånd, og hvor jeg fly for dit åsyn? Farer jeg op til himlen, da er du der. Reder jeg leje i dødsriget, så er du der. Tager jeg morgenrødens vinger, fæster jeg bo, hvor havet ender, da vil din hånd også lede mig der, din højre holde mig fast. Og siger jeg: »Mørket skal skjule mig, lyset bliver til nat omkring mig«, så er mørket ikke mørkt for dig, og natten er klar som dagen, mørket er som lyset. (Salme 139, 1-12)

Eller en af de gammeltestamentlige læsninger på side 51.

Læsningen kan erstattes af trosbekendelsen.

Efter en salme holder præsten en tale og/eller prædiken.

Som indledning eller afslutning kan bruges:

De bar nogle små børn til Jesus, for at han skulle røre ved dem. men disciplene truede ad dem. Men da Jesus så det, harmedes han og sagde til dem: »Lad de små børn komme til mig, dem må I ikke hindre, thi Guds rige hører sådanne til. Sandelig siger jeg jer: den, der ikke tager imod Guds rige ligesom et lille barn, han kommer slet ikke ind i det«. Og han tog dem i favn og lagde hænderne på dem og velsignede dem. (Mark. 10, 13-16)

eller én af de nytestamentlige tekster på side 52f.

Efter en salme siger præsten:

Lad os alle bede!

Vor Herre Jesus Kristus,
du modtager ved dåben vore børn i dit rige,
så små, at de selv hverken husker eller fatter,
hvad der skete dem.

Nu beder vi din gode Helligånd:

hjælp dem og os alle,
når verden og vor egen skyld
vil lægge livet øde for os.

Lad os huske,

at fra første øjeblik er vi velsignede

og ikke forbandede,

rejs os op,

vend os om,

giv os kærlighed til dig og alle dine velsignede,

indtil vi bæres tilbage til dig,

du, som med Faderen lever og regerer

i Helligånds enhed,

én sand Gud

fra evighed og til evighed. Amen.

(A.S.S. til 1. søndag efter Helligtrek., let bearbejdet. Forslag til Alterbog s. 72)

Derefter siger præsten:

Således skriver Paulus til menigheden i Rom:

Jeg er vis på, at hverken død eller liv eller engle eller åndemagter eller noget nuværende eller noget tilkommende eller kræfter eller det høje eller det dybe eller nogen anden skabning ville kunne skille os fra Guds kærlighed i Kristus Jesus, vor Herre. (Rom. 8, 38-39)

Derefter velsignelsen:

Herren velsigne dig og bevare dig!
 Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig!
 Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred! – Amen, amen, amen.

Der sluttet med en salme.

Begravelse af dødfødte

Jordpåkastelsen foregår på kirkegården eller i kapel, og præsten indleder med at sige:

Lad os bekende vor kristne tro:

Vi forsager Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen.
 Vi tror på Gud Fader, den almægtige, Himmelens og jordens skaber,
 og på Jesus Kristus, Guds enbårne Søn, vor Herre, som er undfanget ved
 Helligånden, født af jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet,
 død og begravet, nedfaret til Dødsriget, på tredie dag opstanden fra de døde,
 opfaret til himmels, siddende ved Gud Faders, den almægtiges, højre hånd,
 hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.
 Vi tror på Helligånden, den hellige, almindelige kirke, de helliges samfund,
 syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv. Amen.

Eller:

Således skriver evangelisten Markus:

De bar nogle små børn til Jesus, for at han skulle røre ved dem, men disciplene
 truede ad dem. Men da Jesus så det, harmedes han og sagde til dem: »Lad de
 små børn komme til mig, dem må I ikke hindre, thi Guds rige hører sådanne
 til. Sandelig siger jeg jer: den, der ikke tager imod Guds rige ligesom et lille
 barn, han kommer slet ikke ind i det«. Og han tog dem i favn og lagde
 hænderne på dem og velsignede dem. (Mark. 10, 13-16)

Eller:

Således skriver salmisten:

Herre, du ransager mig og kender mig. Du ved, når jeg sidder, og når jeg står
 op, du fatter min tage i frastand, du har rede på, hvor jeg går eller ligger, og
 alle mine veje kender du grant. Thi før ordet blev til på min tunge, se, da ved
 du det, Herre, til fulde. Bagfra og forfra omslutter du mig. At fatte det er mig
 for underfuldt, for højt, jeg evner det ikke. Hvorhen skal jeg gå for din ånd,
 og hvor skal jeg fly for dit åsyn? Farer jeg op til himlen, da er du der. Reder
 jeg leje i dødsriget, så er du der. Tager jeg morgenrødens vinger, fæster jeg bo,
 hvor havet ender, da vil din hånd også lede mig der, din højre holde mig fast.

Og siger jeg: »Mørket skal skjule mig, lyset blive til nat omkring mig«, så er mørket ikke mørkt for dig, og natten er klar som dagen, mørket er som lyset.

(Salme 139, 1-12)

Eller:

Således skriver profeten Jeremias:

Kalder I på mig, vil jeg svare jer, beder I mig, vil jeg høre jer, leder I efter mig, skal I finde mig. Såfremt I søger mig af hele eders hjerte, vil jeg lade mig finde af jer, lyder det fra Herren. (Jer. 29, 12-14a)

Derefter følger jordpåkastelse, Fadervor og velsignelsen.

Der sluttes med en salme.

Jordpåkastelse

Præsten indleder med:

Lovet være Gud, vor Herres Jesu Kristi Fader, som i sin store barmhjertighed har genfødt os til et levende håb ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde.

(1. Peter 1, 3)

Eller:

Herre, vor Gud, Jesu Kristi og vor far! Hjælp os til en fast tro på syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv.

Afdødes navn kan nævnes.

Jordpåkastelse med ordene:

Af jord er du kommet.

Til jord skal du blive.

Af jorden skal du igen opstå.

Eller:

Af jord er du kommet.

Til jord skal du blive.

Jesus Kristus skal oprejse dig på den yderste dag.

Lad os bede!

Vor Fader, du, som er i Himmelen. Helliget worde dit navn, komme dit rige, ske din vilje som i himlen, således også på jorden, giv os i dag vort daglige brød, og forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere, led os ikke

ind i fristelse, men fri os fra det onde, thi dit er riget og magten og æren i evighed. Amen.

Derefter lyser præsten velsignelsen:

Herren velsigne dig og bevare dig!

Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig!

Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred! Amen.

Der sluttet med en kort salme.

Udgæet af
Landsarkivet for Sjællands
bibliotek

ISBN 87-503-6696-3

Ki 00-8-har.
Biblioteket Viborg 2-5

DIS-Danmark

1 0 9 2 5 7